

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1916.

Andra kammaren.

Nr 71.

Lördagen den 13 maj.

Kl. 1 e. m.

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes till en början av herr vice talmannen.

§ 1.

Herr statsrådet *von Sydow* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 250, angående anslag till riksförsäkringsanstalten m. m.;
och

nr 249, angående anställande under år 1916 av ökat antal extra skogsingenjörer och extra tillsyningsmän för tillsyn å enskildas skogar i Västerbottens och Norrbottens läns kustland.

Nämnda propositioner bordlades på begäran.

§ 2.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande skrivelser och propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet:

skrivelsen, nr 247, om återtagande av i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anvisande för år 1917 av vissa belopp för anläggande av ny docka vid flottans station i Stockholm m. m.; och

propositionen, nr 248, angående utredning rörande frågan om förbättrade sjöfartsförbindelser med England;

till jordbruksutskottet skrivelsen, nr 246, med överlämnande av ett protokollsutdrag rörande ändring i gällande bestämmelser angående statsbidrag till fraktavgifter för kalk m. m. för jordbrukets behov; samt

till statsutskottet propositionen, nr 245, angående beredande av medel till bestridande av kostnader som avses i § 63 regeringsformen.

§ 3.

Herr *Bärge* i Katrineholm *m. fl.* på kammarens bord liggande motion nr 312, som nu föredrogs hänvisades, i vad den angick pensionsväsendet till bankoutsittet, så vitt den rörde under jordbruksdepartementet lydande ärenden till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Vidare föredrogs och remitterades till statsutskottet de likaledes på bordet liggande motionerna nr 313 och 314, av herr *Bengtsson* i Göteborg *m. fl.*

§ 4.

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.

Till avgörande förelåg nu konstitutionsutskottets utlåtande, nr 16, i anledning av särskilda motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående dels ett närmare bestående av samarbetet mellan regeringen och riksdagen i utrikespolitiska angelägenheter, dels ändring i § 13 regeringsformen, dels förslag till en ny ordning för behandling av utrikespolitiska ärenden och vad därmed äger sammanhang, dels ock vissa grundlagsändringar, åsyftande den diplomatiska, militära och administrativa sekretessens bekämpande.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 53, hade herrar *Palmstierna*, *Branting* och *Sandler* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning rörande vissa i motionen angivna förslag, vilka avsåge att närmare befästa samarbetet mellan regeringen och riksdagen i utrikespolitiska angelägenheter, samt om framläggande för riksdagen av de förslag till ändringar i rikets grundlagar och de stadganden i övrigt, vartill utredningen kunde föranleda.

Vidare hade till konstitutionsutskottet remitterats följande, likaledes inom andra kammaren väckta motioner, nämligen

nr 234, av herrar *Lindhagen*, *Branting*, *Thorsson*, *Lindqvist* i Stockholm, *Rydén* i Malmö, *Persson* i Malmö, *Palmstierna*, *Larsson* i Västerås, *Eriksson* i Grängesberg och *Sandler*, vari hemställts, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte utarbета och för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i grundlagen, att uttrycket »börja krig» i § 13 regeringsformen måtte utgå samt att riksdagen tillförsäkrades medinflytande såväl på viktigare avgöranden till avvärande av befarat angrepp som jämväl vid fredsslut;

nr 235 av herr *Lindhagen*, vari hemställts, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte utarbета och om möjligt för 1917 års riksdag framlägga förslag till en ny ordning för behandling av utrikespolitiska ärenden och vad därmed ägde sammanhang, i syfte att folkrepresentationen måtte erhålla större medinflytande och kontroll på dessa ärenden enligt väsentligen följande huvudgrunder — utöver dem, som innefattades i motionen nr 234, om avförande av begreppet »börja krig» ur författningen med mera (§ 13 regeringsformen) och nr 236 om sekretessens bekämpande — nämligen:

att riksdagens samtycke skulle erfordras för ingående av förbund och viktigare avhandlingar med främmande makter även i andra fall än som föranleddes av riksdagens beskattnings- och lagstiftningsmakt (§ 12 regeringsformen); och

att större kontroll från det civila samhällets sida skulle utövas över den Konungen såsom krigsherre tillagda högsta befälsrätt över krigsmakten (§§ 14, 15 och 38 regeringsformen); samt

nr 236, av herr *Lindhagen*, vari hemställts, att riksdagen till bekämpande av den diplomatiska, militära och administrativa sekretessen ville hos Konungen anhålla om framläggande, helst för 1917 års riksdag, av förslag till:

dels sådan ändring i 2 § 4 mom. andra och tredje styckena i tryckfrihetsförordningen, att vad däri stadgades om att protokoll i ministeriella ärenden och kommandomål samt statsrådsprotokollen med tillhörande handlingar eller berättelser m. m. skulle hållas hemliga under femtio år måtte väsentligen upphävas;

dels sådan ändring i § 9 regeringsformen, att det där givna stadgandet att för hemlighållnade av vissa mål, som anginge rikets förhållande till främmande makt, skulle föras särskilt statsrådsprotokoll utginge eller, om detta ej kunde bifallas, sådan ändring i § 105 regeringsformen, att dylikt särskilt protokoll ävensom under alla förhållanden protokoll i kommandomål städse skulle utan nu stadgad betingelse på begäran utlämnas till konstitutionsutskottet;

dels sådan ändring i § 54 regeringsformen och § 50 riksdagsordningen att det så kallade hemliga utskottet avskaffades samt ersattes med en ordning, som förutsatte ett förtroendefullt och lika berättigat samarbete i utrikespolitiska angelägenheter mellan regering och riksdag;

dels sådan ändring i tryckfrihetsförordningen § 2 mom. 4 och § 3 mom. 10, att den i dessa lagrum omhägnade militära sekretessen måste begränsas till det uppenbart oundgängliga samt militärt och administrativt godtycke i dessa lagrums tillämpning bleve förebyggd;

dels sådan ändring i § 3 mom. 10, att vad i första stycket stadgades om särskilt straff för kungörelse i tryck av vissa utrikespolitiska handlingar, beslut, avsikter och värv utginge.

Utskottet, som till behandling i ett sammanhang förchafft ovan nämnda motioner, hemställde,

- a) herr Palmstiernas m. fl:s motion nr 53.
- b) herr Lindhagens m. fl:s motion nr 234,
- c) herr Lindhagens motion nr 235, samt
- d) herr Lindhagens motion nr 236

icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *Edén*, *K. M. B. Hellberg*, *Mannheimer*, *Olof Olsson*, *von Zweigbergk*, *Persson* i Malmö, *Waldén*, *Ericsson* i Vallsta, *Hallén* och *Kropp*, vilka ansett att utskottet bort i anledning av herr

Ang. samarbete mellan regeringen och riksdagen i utrikespolitiska angelägenheter m. m.
(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter

m. m.
(Forts.)

Palmstiernas motion nr 53, herr Lindhagens motioner nr 234 och 235 samt herr Lindhagens motion nr 236, i vad sistnämnda motion avsåge ändringar i regeringsformen och riksdagsordningen, hemställa, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla,

1:o) att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning angående de åtgärder, som skulle kunna vidtagas för åstadkommande och lagfästande av ett närmare samarbete mellan regering och riksdag i viktigare utrikespolitiska angelägenheter, samt för riksdagen framlägga förslag till de ändringar i grundlagarna och de stadganden i övrigt, vartill utredningen kunde föranleda;

2:o) att Kungl. Maj:t måtte låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag angående sådan ändring av 13 § regeringsformen, som — förutom vad som kunde föranledas av ovannämnda allmänna samarbete mellan regering och riksdag i de utrikespolitiska avgöranden, vilka behandlades i denna paragraf — bringade dess lydelse i närmare överensstämmelse med den i 74 § regeringsformen uttryckta grundsatsen, att rikets krigsmakt icke borde ställas på krigsfot i annat syfte än för upprätthållande av vår neutralitet eller för avvärjande av befarat eller börjat angrepp; och

3:o) att Kungl. Maj:t måtte låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag i syfte att begreppet kommandomål måtte närmare bestämmas och garantier givas för att viktigare ärenden inom försvarsväsendets område bleve behandlade i statsråd; samt

av herr *Waldén*, som, med instämmande av herrar *Olof Olsson*, *Persson* i Malmö, *Hallén* och *Kropp*, beträffande de av herr Lindhagen i motionen nr 236 framställda yrkandena om vissa ändringar i tryckfrihetsförordningen, ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville vid tryckfrihetsförordningens omarbetning taga under övervägande, huruvida ej en sådan ändring av densamma borde företagas, att den militära sekretessen komme att begränsas till det för vårt försvarsväsende nödvändiga, samt den tid av femtio år. före vars utgång statsrådsprotokollen icke finge offentliggöras, bleve i vissa fall väsentligen förkortad.

Utskottets hemställan föredrogs, varefter

Herr *Palmstierna* yttrade: Herr talman! Det hette en gång om de äldsta riksdagarna, ur vilka vårt eget riksdagsskick senare framväxte, att i stormiga tider sammanträdde de ofta, i lugna sällan eller aldrig. Det ger sig med dessa ord tillkänna en naturlig känsla utav att när allvarstider stunda, då skall folket självt framträda för att på egna axlar bära ansvaret för fäderneslandets öden. Den känslan är också djupt invuxen i svenska folket. Och vi veta ju även själva, hurusom mer än en gång under vår historias växlande skeden folkets egna representanter, när rikets herrar eller genstörtiga konungar fört riket nära fördärvets brant, måst inskrida för att

rädda fäderneslandet. Det är också en känsla av denna beskaffenhet, vilken målats med de ord jag nyss här anförde, som bär upp det krav på folkrepresentationens inflytande på de beslut, som kunna leda till avgöranden för nationens tillvaro — det är en sådan känsla, vilken bär upp framställningarna i den motion, som jag med flera dristat mig frambära i denna kammare. Och jag vill gärna uttala, att den nymodiga demokratiska dräkten för denna framställning, den bör icke bringa oss att förbise, att vad som här framföres likväl ger uttryck åt den allmänna uppfattning, som sedan långliga tider varit djupt rotad hos svenska folket självt. Det är icke allt igenom nymodiga begrepp, som det är fråga om, ehuru tidens händelser ha aktualiserat de krav som framkommit. Emellertid, visst är dock, att de allt överskuggande tilldragelser, som vi bevittna, de ha med utomordentlig kraft fört fram i förgrunden detta, som i vår framställning beröres.

Jag tror, herr talman, att det väl näppeligen finns någon av oss här i denna kammare, som kan förglömma allt detta, som vi redan gått igenom, och givetvis har detta måst bibringa oss dyrbara lärdomar. Vi erinra oss redan året 1911, detta år, som liksom synes ha utgjort en första inledning till allt vad som följt efteråt, hur Europa överraskades av Agadir-krisen och liksom för ett ögonblick kände vi krigets andedräkt, med vilken bestörtning, med vilken överraskning var det icke vi erforo känslan av krigets möjlighet här i Västeuropas högt kultiverade civilisation. Stormen drog dock den gången förbi, men den gav i alla fall intryck överallt i Europas riksförsamlingar. Var det möjligt, så frågade man sig, att överraskningen skulle på sådant sätt komma smygande över folken, själva ovetande om vad som i hemlighet tilldragit sig i statsstyrelserna? Och nog få vi väl ändock säga, att augustidagarnas händelser här hemma hos oss, liksom i Europa i övrigt, med hårdhänt hand, bibragte oss den övertygelsen, att aldrig mer bör det få bli så, att folken bli överraskade över vad som där bakom i hemlighetsfullhet måhända beredes eller inledes på sådant sätt, att det sedan blir omöjligt att hejda den lavin, som satt sig i rörelse. Vi ha sett en katastrof inledas och utveckla sig — och ännu se vi ju icke slutet på det hela — medan folken själva icke hade någon föreställning om att allt detta med sådan brusande snabbhet kunde utveckla sig.

Denna överraskning är i och för sig en erfarenhet, som vi icke kunna glömma. Hos varje folk, som känner ansvaret för sitt eget öde, måste detta påkalla åtgärder att förhindra återuppkomsten av ett dylikt tillstånd. Men ännu mer, det var ett ett gripande skådespel, som vi kunde iakttaga överallt i Europa under dessa ödesdigra dagar i slutet av juli och början av augusti, då arbetarrörelsen och demokratien, nästan liksom vridande sig i ångest, över allt höjde sina röster och gjorde vad de kunde för att avvärja den olycka som syntes nalkas. Men ändå, det var för sent, deras makt var för liten, deras inflytande på statsledningarna hade ännu icke hunnit den mognad, som möjliggjorde för dem att avvärja olyckan, och de konstitutionella formerna hos staterna hade också så begränsat utrymmet

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

för deras rörelser, att icke heller dessa medgävo möjlighet att vidtaga de åtgärder, som visade sig vara oundgängligen nödvändiga. Och för övrigt hade dock redan långt dessförinnan händelserna inlänkat sig och vävt sig samman så, att deras rörelser måste förlamas och verkan av deras ansträngningar förintas.

Inför allt detta, inför den lärdom, som så ristat sig djupt in i vårt medvetande, liksom hos alla andra folk, synes det vara det mest naturliga, att *alla* goda krafter inom en nation samla sig för att, i vad på dem ankommer, göra allt för att förhindra, att ett upprepande av sådana överraskningar må kunna ske, ett upprepande av att de fredsviljande krafterna inom en nation icke ha det utrymme, som gör, att deras vilja kan få göra sig gällande, när så kräves.

Men det ser ut, som om man här skulle ha räknat miste. Det finns verkligen de, som drista att säga, att vi i Sverige, trots det att våra konstitutionella former i berörda syften minsann snarare äro sämre än bättre än mångenstädes utomlands, likväl icke vilja bi-draga till detta arbete att få bättre konstitutionella former, utan som snarare, om man får läsa vad som man kan skönja mellan raderna i utskottets utlåtande och om man drar slutsatserna av dess egen argumentering, tyckes vilja på allt sätt gå emot, vad man här talar om, det »parlamentariska inskridandet». När jag för min del läste utskottets utlåtande, så trängde sig på mig den förnimmelsen, att måhända skall det vara så, att mycket allvarliga händelser behöva väcka hela vårt folk att förstå, att detta är icke små ting, som röra en och annan paragraf, utan spörsmål av djupgående betydelse för hela vår nations liv, och att — man må sedan tvista på en och annan punkt rörande utformningen — så borde man likväl på alla håll sluta upp för att skapa ett sådant tillstånd inom regering, riksdag och folk, som betryggar, att fredsviljan inom nationen får säkra garantier.

Mot de från vänstern resta kraven höjer sig emellertid nu en åskådning, som går alldeles i strid mot vår, och utskottets representanter i dess majoritet synas företräda den uppfattning, som vi ha funnit i valstrid efter valstrid under de sista åren hårt brottas mot den, som vi representera. Här stå i själva verket — det synes mig att man bör säga detta rent ut — här stå i själva verket tyvärr emot varandra tvenne olika *grunduppfattningar av samhällslivet*, och detta sätter sin prägel på det betänkande, som framkommit från utskottet. det särskiljer utskottsmajoritetens ifrån minoritetens och reservanternas avvikande hållning.

Jag ser saken så, att den *ena* åskådningen, den i varje fall, som jag hyllar mig till, ser *medborgare*, som använda statens organisation för att betrygga freden och människornas välbefinnande, men den *andra*, den som utskottsmajoriteten må anses representera, ser endast *undersåtar*, kallade till offervilligt arbete för statens upprätthållande vid makt och anseende. Ur den förra åskådningen springa fram den folkliga självstyrelsens principer, medan den senare, som vi minsann ha haft rikligt tillfälle att erfara, liksom när inom sig en viss ringaktning för alla de institutioner, där demokratin har säte och stämma, och den vill omkring konungamakten, som anses för-

nämligast representera staten, samla det fåtal av den ledande samhällsklassen, som ensamt skall ha statsledningen i sin hand. Jag vill icke exemplifiera — exemplenas mångfald har givit sig under de sista åren.

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

Vi ha ju hittills under våra politiska strider sett dessa mycket skiljaktiga grunduppfattningar om samhällslivet mest återspeglas i strider på den inre politikens område, och där har demokratin steg för steg kämpat sig fram till makt i lagstiftningen och inflytande över beskattningen. Men nu ha onekligen förhållandena runt omkring oss kanske tidigare än eljest framkallat, att fältet utvidgats och att dessa strider ifråga om grunduppfattningarna komma att yppa sig också inom det utrikespolitiska området, lika väl som inom inrikespolitiken den folkliga självstyrelsens principer måste hävdas och tillvälla sig det slutliga och definitiva herraväldet.

Det är visst, att vägen till en sådan tingens ordning för fram över det *parlamentariska styrelsesättet*. Men det torde vi nog få säga, att även detta ger likväl icke trygghet nog. Ty det kan ju dels bero på folkens egen sinnesbeskaffenhet, dels på huru de konstitutionellt tekniska formerna ha utbildat sig, i vad mån som någon verklig trygghet kan ligga även i ett sådant parlamentariskt statskick. Oavsett om detta införes eller ej, så är det därför framför allt av vikt att få lämpliga former för samarbetet på det utrikespolitiska området för betryggandet av den folkliga självstyrelsen, så att densamma blir väl och säkert befästad.

Nu, mina herrar, ha vi under våra debatter om denna sak gång på gång av de män, som stå oss emot, fått erfara: här komma ni och vilja åter införa *frihetstiden* i Sverige, det är frihetstiden med alla dess olägenheter, med alla dess skuggsidor, som ni vilja införa med edra åtgärder och med edra strävanden; allt detta vilja ni, att svenska folket ännu en gång skall få uppleva!

Låt mig säga några få ord om allt detta, låt mig säga några få ord om denna enorma ytlighet, med vilken man så behandlar allvarliga spörsmål från vårt lands historia och överför dem till nutiden.

Frihetstiden fick övertaga ett fruktansvärt arv ifrån enväldets dagar, ett fädernesland, som enväldet ödelagt och bragt till finansiell ruin. Då tog man sig itu med, som det hette på den tiden, man tog sig itu helt dristigt med att »skapa ett nytt fädernesland, mycket mer fruktbärande än detta» — det var *Petander*, som på sin tid fällde de orden. Och hur vi än betrakta frihetstiden, kan ingen av oss förneka det hängivna arbetet på landets inre förkovran, och vi få icke heller glömma, att under den perioden var det som bondeklassens frigörelse inleddes. Ej heller må vi förgeata, att 1719 års regeringsform skapades av ständerna i deras egen kraft för att trygga Sverige mot de vådor, som »suveräniteten» framkallat som man ju benämnde enväldet. Denna 1719 års regeringsform tillkom dock för att återskänka åt den kära friheten »dess odalrätt i Svea rike», som det hette.

Men frihetstidens lyten, frihetstidens mörka sidor, dem känna

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.

(Forts.)

vi också alla. Där trängdes omkring konungamakten oansvariga rådgivare, som sökte att få inflytande över statspolitiken vid sidan av rikets råd och konungen själv, »byltade bakom sina konstitutionellt ansvarigas rygg», som under en senare epok, enligt vad jag tror, *Mandersström* yttrat. Och egensinniga drottningar inledde också förbindelser och spelade med sina anhängare in på ett ödesdigert sätt i politiken och knöto förbindelser i utlandet, än i Petersburg, än i Berlin. Och icke heller kunna vi förbise den jäsande inre partisplitringen hos ständerna, och huru som dessa även ärvt från storoseden att taga subsidier och mutor från främmande makter, och som inledde förhållanden, vilka blevo till nesa och till skam för vårt folk. Här i Sverige, liksom samtidigt uti andra länder under denna penningehushållningens begynnande skede, då subsidieväsendet var så allmänt, få vi bevittna sådant, som vi nu efteråt be alla goda makter skydda Sverige för.

Men hur vi än betrakta frihetstiden och dess förhållanden, så måste man på det bestämdaste reagera emot, att man lägger orsakerna till lytena hos den framväxande demokratin ensam. Blott förblindat partisinne kan här kasta skulden enbart på den rörelse, som trevade sig fram. Ånej, orsakerna ligga helt visst djupare och även längre tillbaka i tiden, liksom brytningen mellan det gamla och det nya skapade en förvirring, ur vilken det var svårt att komma fram.

Jag har emellertid föranletts att yttra detta icke endast på grund av de debatter som föras i tidningspressen å håll, där man mobiliserar frihetstiden på ett sådant vilseledande sätt, utan även därför, att även i det ärade utskottets betänkande finnas några rader, som visa, att utskottet tyvärr skattat åt denna ytlighet. Och jag finner med en viss förvåning, att en historiker som professor *Kjellén* har underskrivit de rader, i vilka det särskilda utskott för utrikes angelägenheter, som jag dristat mig att föreslå i min framställning, jämföres med frihetstidens sekreta utskott. Det är likväl samma professor *Kjellén*, som med sakkunig hand har berört dessa frågor, och då har han beträffande detta frihetstidens sekreta utskott för sin del uttalat de orden, att »den i parlamentarismens idé inneboende enkammarprincipen skymtar fram under de fyra ståndens yttre former». Ja, jag torde väl få ge professor *Kjellén* rätt. åtminstone är det många uppfattning, att detta sekreta utskott i själva verket var ett första försök att finna en bättre arbetsform för riksdagen än denna flerhövdade institution, som fyra-ståndsindelningen innebar. Att jämföra detta utskott på cirka hundra medlemmar förutom bondeståndets representanter, detta utskott, som behandlade såväl inrikespolitiska som utrikespolitiska spörsmål, att jämföra detta med den delegation från riksdagen utav ett fåtal representanter, vilka icke skulle ha rätt alls att föregripa en regerings beslut, det är alldeles orimligt, och det förvånar mig, att man från konstitutionsutskottet verkligen velat framföra ett sådant ar-

gument. Det skattar åt frasen på ett sätt, som icke synes mig vara riktigt och ej heller lämpligt.

Frånsett detta är det ett annat huvudargument, vilket har framförts av konstitutionsutskottet mot mitt förslag, och detta huvudargument ber jag att omedelbart få taga upp. Det låter plausibelt när det heter, att yrkandet i motionen kommer att splittra sönder den *enhetliga ledningen i statsstyrelsen*, men, mina herrar, torde man icke här ha förväxlat, vad vi kunna kalla för den *formella* enhetligheten och den *reella*, den verkliga. Styrkan hos statsledningen i allvarliga tider är, att statsledningen står i full överensstämmelse med nationens flertals mening, och hur än enhetligheten eljest formellt må vara ordnad, erbjuder den i själva verket icke ens utåt i förhållande till andra stater någon verklig styrka och ger ej heller garanti för att regeringen i strid mot nationens flertal kan leda ut en stat i rena äventyrligheter. Men det är likväl det, som är det *primära*, att denna styrka och enhetlighet, som går som en ryggrad rätt igenom hela folket, bär upp statsledningen, att den trygghet och säkerhet verkligen förefinnes, att det samband råder, som är oundgängligt, så att en regering i allvarliga tider icke gentemot nationens flertal kan leda in det hela på spår, där man når fram mot stationer, som man icke vill nalkas, där äventyrligheter skymta i bakgrunden.

Det är för att hindra sådant, det är för att i konstitutionella former skapa lämpliga uttryck åt samarbetet som denna framställning kommit. Sålunda vad konstitutionsutskottet helst vill, nämligen att åstadkomma enhetlighet, det bär upp denna motion, bär upp den ej formellt utan i realiteten. Sedan må jag beträffande formerna säga, att det är därom utredningen skall söka finna det lämpligaste uttrycket, det är därpå i själva verket som yrkandet går ut, att vi på ett förberedande stadium skola finna det lämpliga sättet, så att icke heller i fråga om dessa enhetligheten på något sätt behöver förtryckas. Jag är för min del alldeles ense med utskottet, att det är fullständigt nödvändigt att likaledes den formella enhetligheten bevaras, så att icke genom tillkomsten av en institution av det slag, som här föreslås, denna på något sätt störes, men det viktiga, det primära är dock, att styrkan och enhetligheten alltigenom i *nationen* kan betryggas, och därför är det av allra största vikt, att formerna därför utbildas.

Mina herrar, låt oss ändå göra klart för oss att när en nation, när svenska folket kan ställas inför hårda och prövande tider, så skall detta folk alltigenom vara genomträngt av den förnimmelsen, att den regering, som i Sveriges land har styrelsen, under tiderna förut intimt samverkat med svenska folkets representanter, och den trygga känslan bör hela nationen äga, att så har varit förhållandet. ty detta erbjuder den största säkerheten för, att vad som sker det är någonting som vi alla måste ikläda oss följderna av. Det förefaller mig så egendomligt, att man icke ens genom något medgivande om önskvärdheten att finna en lämplig form härför vill bereda det samarbetet ett bättre uttryck än vad det för närvarande äger.

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

Emellertid är det icke endast dessa spörsmål om ett särskilt utskott utan också ett par andra saker jag vill beröra. Nog förefaller det mig ändå, att utskottsmajoriteten borde, inför allt som skett i världen, ha kunnat säga med verkligt uttrycksfull kraft: Det du ger icke, att folket är så okunnigt, att sådan ovetenhet råder i utrikespolitiska ting. Vi måste verkligen i varje fall försöka bereda riksdagen tillfälle att i den form, som är lämplig, erhålla kunskap om vad som sker.

Låt mig bara exemplifiera med en enda sak, hur okunniga vi för närvarande äro och dock hur pass viktigt det är, att vi få veta orsakerna, anledningarna till vissa åtgärder som vidtagas. Ja, till och med riksdagsmännen, i varje fall den mycket övervägande delen av dem, veta ju i själva verket icke mycket mer än allmänheten vet genom tidningspressen.

Det gick en liten notis genom pressen för någon tid sedan — jag tager ett exempel från ett mycket neutralt område — en notis om att den nuvarande norske ministern i Stockholm, *Hagerup*, och justitierådet *Hellner* blivit utsedda till svenska folkets representanter i den undersökningskommission, som i anledning av ingången traktat med Nordamerikas förenta stater skulle tillkomma. Detta gled genom den svenska pressen; riksdagen uppmärksammade icke, vad hela saken betydde, förarbetena kände man icke till. Vad ligger nu bakom detta? I själva verket inledningen till ett traktatsystem av mycket märklig beskaffenhet, som grupperar sig kring året 1913, där Amerika med stat efter stat har slutit traktater, vilka röra behandlingen av de tvistefrågor, som eventuellt kunna uppkomma mellan staterna, och hur dessa skola omhändertas av s. k. undersökningskommissioner; under den tid undersökning pågår få icke fientliga rörelser av något slag äga rum. Stat efter stat, de uppgå nu till över 30, hava inlett sådana underhandlingar. Naturligtvis har Sverige liksom Tyskland varit bland dem, som senast knutit dessa traktater. Betrakta vi nu dessa, skola vi finna, att Norge och Danmark hava ifråga om dessa högst betydande avvikelser från Sverige. Man spörjer sig då: varför har icke vår svenska traktat med Amerika samma omfång som den danska och den norska, varför är icke själva institutionen utbildad på samma sätt? Detta borde inom riksdagen ha behandlats. Det är givetvis ett spörsmål, som i varje fall alla de, som äro intresserade för den rättsliga utvecklingen av förhållandet mellan staterna, borde ha deltagit i. Men man har varit tyst här, ingen har brytt sig om det så att säga, i varje fall har officiellt ingenting vidtagits, utan saken har glidit förbi. Men skola folkets representanter äga möjlighet att följa vad som sker på det utrikespolitiska området och på den internationella rättsutvecklingens område, är det nödvändigt och önskvärt att tillfälle beredes genom framställningar från regeringen själv till behandling av sådana saker i riksdagen. Jag har också framställt förslag i den riktningen, men detta har på något sätt fördunstat bort.

En annan sak. Hur är det i själva verket med den konstitu-

tionella granskningen av vad regeringen gjort på ett tidigare stadium? Ja, den är i stor utsträckning av noll och intet värde. Sådana äro ju dock nu bestämmelserna att, när ryktesvis det har kommit fram spörsmål, som kanske blivit allmänt kända, utskottet kan peka på dem, uppgä dem, utforma dem, så får man del av vissa protokoll, därest regeringen medger det. För övrigt, hur mycket av det viktigaste en regering handlägger får icke handbrevets form? Jag tror, mina herrar, att om vi hade erfarenhet om huru många av de mest betydelsefulla förhandlingar inledas programatiskt från vår egen regering, så skulle vi finna, att handbrevet, som icke är åtkomligt av något konstitutionsutskott, här spelar en mycket betydande roll. Det synes mig följaktligen vara nödvändigt, att i avseende å vad jag berört och som jag i motionen föreslagit ändringar vidtagas.

Nu ha dock reservanterna inom utskottet — jag ber att till utskottets ärade ordförande, som står såsom huvudrepresentant för reservanterna, få framföra ett värdsamt tack för den omsorgsfulla utredning, som dock i reservationens form blivit gjord — framlagt åtskilliga synpunkter, och jag vill säga, att jag i det allra mesta kan instämma med reservanterna. På en eller annan punkt kan jag yttra någon tvekan, där det strider mot motionen, men jag vill ej nu ingå därpå. Jag vill sålunda för min del yrka bifall till den av herr Edén m. fl. framställda reservationen till utskottets betänkande.

Men då kvarstår en sak. Det är ett argument, som har framförts av utskottsmajoriteten. Utskottet säger, att ett bifall till dessa framställningar skulle under nuvarande kris, såsom förhållandet mellan regering och riksdag gestaltar sig, kunna beröra regeringens ställning, och därför, menar utskottsmajoriteten, böra dessa motioner avböjas. Ja, mina herrar, är så förhållandet, berör ett bifall till reservationen detta spörsmål, då vill jag för min del så mycket hellre yrka bifall till densamma, ty det tror jag väl ändå, att man mycket allmänt inom denna kammare otvetydigt och bestämt vill framhålla beträffande allt som råder i den nuvarande situationen i Sverige, att här få inga oansvariga i denna tid fingra på statsstyrelsen, och att mellan regering och riksdag bör ett förtroendefullt samarbete råda, så att ingen grundad oro må förefinnas att regeringens ledning av utrikespolitiken icke står i överensstämmelse med den klara ått alla sidor lika hävdade, äventyrligheter avvisande neutralitetspolitik, vilken sedan lång tid är svenska folkets.

Herr talmannen, som emellertid inträtt och övertagit ledningen av förhandlingarna, lämnade härefter ordet till

Herr Hallendorff, som anförde: Herr talman, mina herrar! Det är ju en hel rad av olika yrkanden, som framkommit i skilda motioner och som här blivit behandlade av konstitutionsutskottet i ett enda betänkande. I slutet av detta betänkande finnas sammanförda de avslagsyrkanden, som den genom lottens bestämmande vordna utskottsmajoriteten gjort på de olika mo-

*Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.*

(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.

(Forts.)

tionerna. Utan fråga äro de, som nämnts under punkterna a) och b), att betrakta som huvudyrkanden, och det blir sålunda närmast dem, om vilka jag här kommer att tala, liksom det var närmast de där framställda förslagen, som behandlades av den föregående ärade talaren.

Jag vill helt och hållet instämma med denne föregående talare i vad han sade, att det här icke är fråga om några små ting, ting som bara gälla en eller annan grundlagsparagraf, utan det kan gälla hela folkets liv. Ja, det är alldeles riktigt, men jag tror, att man har anledning att betrakta detta från en helt annan synpunkt än han gjort det. Jag befarar, att de yrkanden, han framställer, äro av den karaktär eller åtminstone kunna vara av den karaktär, att de genomförda kanske skulle bli ganska riskabla saker för folkets liv. Särskilt vill jag markera, att när den föregående talaren oupphörligen talade om, att här gällde det att giva större utrymme åt de s. k. fredstryggande krafterna, finnes det grundad anledning betvivla, att de krafter han särskilt vill lancera skulle vara i egentlig mening fredstryggande.

Den ärade talaren framdrog till en början i sitt mycket utförliga anförande ett par olika samhällsuppfattningar och ställde dem mot varandra. Jag bryr mig icke om att ingå i formlig diskussion av dessa, men om det verkligen är tal om två skilda samhällsuppfattningar, skulle jag i varje fall vilja säga, att den som utskottsmajoriteten representerar har haft förmånen av att kunna trygga sig till ett rätt stort mått av föregående historisk erfarenhet, och denna torde väga åtskilligt mera än de mer eller mindre lösa spekulationer, varpå man nu söker bilda sig en uppfattning.

Den ärade talaren hade i sitt anförande bland annat en hel del anmärkningar mot utskottsmajoriteten, därför att man hade i utskottsutlåtandet talat om frihetstidens exempel. Han beklagade sig icke så litet över den »enorma ytlighet», varmed man tilllät sig behandla frihetstidens historia. Jag tror icke, att det här är någon anledning för oss att gå in på en riktig diskussion av ifrågavarande historias värde, men måste dock utsäga, att så gott som varje antydan om historiska fakta, som den ärade talaren gjorde, uppkallade hos mig en bestämd gensaga. Alldeles särskilt vill jag påpeka att, när han talade om hur under frihetstiden oansvariga krafter drevo sitt spel runt omkring tronen, eller vad han använde för uttryck, han helt och hållet glömde de oansvariga, oanträffbara krafter, som drevo sitt spel omkring den myndighet, som då var den mest avgörande och tillika mest oansvariga myndigheten, nämligen riksdagen med dess olika delegationer. De krafterna voro säkerligen för landet betydligt mera riskabla än de förra.

Emellertid när den ärade talaren ordade så mycket om den fruktansvärda ytlighet man visar, när man behandlar dessa spörsmål, kan jag icke låta bli att uppmana dem, som själva sitta i glashus, att icke kasta sten. Den ärade talaren har fram-

lagt en motion, för vilken tvenne andra hans partikamrater, nämligen herrar Branting och Sandler, dela hedern och ansvaret. Den motionen begynner med några mycket skarpa allmänna anmärkningar av hittillsvarande sätt att leda och handhava utrikes-ärenden, diplomati etc. Jag har ingen anledning att ingå i något speciellt försvar för det sätt, varpå här i Europa dylika angelägenheter som regel skötts. Men jag kan icke neka till, att av en så pass skarp dom kräver man åtminstone, att den skall vara med vederbörlig auktoritet tryggad. Men därvidlag har jag en del anmärkningar att göra.

Till grund för sin motion och till stöd för sina yrkanden har den ärade talaren fogat en »utredning», som är bifogad motionen, och till vilken han hänvisar. Denna utredning beröres även något i konstitutionsutskottets historik, där det upplyses, att den egentligen är hämtad ur en engelsk s. k. vit bok rörande skötelsen av utrikespolitiska ärenden och parlamentens ställning till dessa förhållanden hos andra makter. Det har intresserat mig att se litet på denna utredning. Det är som sagt roligt att läsa engelska blå och vita böcker, ty de bruka innehålla ett ganska rikt material. Jag vill visserligen icke bekänna mig till samma åskådning, som en av mina vänner, att vilket ärende under himmelen man än skall studera, så bör man börja med de engelska blå böckerna, men de äro dock som sagt oftast sakrika och intressanta, och det har därför roat mig att taga fram och titta på denna. Men jag får bekänna, att jag blev minst sagt häpen över den ytliga metod, som den ärade talaren, eller vem av hans kamrater som vill dela ansvaret med honom, har använt vid fabricerandet av sin »utredning». Herrarna finna, att vid utskottsbetänkandet är fogad friherre Palmstiernas motion ur 53, och likaså den utredning, som av motionärerna förebragts; och är det någon, som skulle vilja kontrollera riktigheten av vad jag säger, så vill jag hänvisa till, att på min pulpet ligger det ifrågavarande engelska dokumentet, så mina anmärkningar kunna lätt beriktigas — jag tycker i sådana här fall om att spela med öppna kort.

Man skulle väl kunna vänta, att motionärernas utredning åtminstone i huvudsak träffande angivet, vad som finnes i det dokument, som författaren lagt till grund för densamma, desto mera som han allenast på ett par ställen kommit med uppgifter, som icke direkt stå i den engelska boken. Den ena av dessa gäller England, varom denna vita bok icke har några meddelanden. Den andra gäller Norge, där man väl tyckt, att det såg trevligare ut att föra in ett direkt utdrag av den norska grundlagen på norska, och detta var kanske också bekvämare än att göra en översättning. Dessutom har vad som i vita boken angår Sverige utesluts. Annars är utredningen översättning eller sammandrag. Nu är det en rätt kinkig sak att göra en översättning, det erkänner jag, och särskilt är det kinkigt, då det är fråga om ett språk med så svävande språkvalörer, som det engelska. Därför har

*Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.*

(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

översättningen också blivit något osäker, men av nämnda anledning fäster jag mig icke så mycket vid detta. Flera dylika små modifikationer förekomma emellertid, som visst ej äro utan betydelse. Så t. ex. heter det i den engelska texten ifråga om Belgien, att regeringen kan vägra utlämna »varje dokument» till representationen, men i den vid motionen fogade utredningen står, att regeringen kan vägra utlämna »meddelanden av annat slag» än om traktater och dylikt. Detta gör ju en rätt väsentlig skillnad, men det är dock i alla fall endast en valörskillnad. I fortsättningen av bilagan till motionen heter det: »De belgiska kamrarna ha *ingen stadgad rätt* till omedelbar kontroll över regeringens utrikespolitik eller över det sätt varpå internationella spörsmål, vilka angå landet, behandlas av densamma». I den engelska texten däremot säges det, att kamrarna »*utöva ingen*» omedelbar kontroll. Det är dock en viss skillnad, som uppstår genom denna lilla variation. Vidare heter det omedelbart efteråt i utredningen, att »ministrarne pläga avge meddelanden i någondera kam-maren rörande dessa angelägenheter», men i det engelska dokumentet står det, att ministrarne »*ha rätt* att avge meddelanden». Går jag så exempelvis till redogörelsen om Frankrike, så är det också där en hel massa punkter, där dylika anmärkningar måste göras. Så står det i översättningen, att en vägran att lämna upplysningar rörande utrikespolitiken »*strider alldeles* mot franska parlamentets sedvänjor». I originalet däremot heter det, att det »*skulle ej stå i harmoni* med» dessa sedvänjor etc. Allt detta är ju visserligen endast små variationer, men de äro som sagt icke betydelselösa, ty det är oftast de små variationerna, som äro avgörande för hela tonen och liksom giva det intryck, man får av ett dokument, när man läser det.

Emellertid fäster jag mig icke så mycket vid detta. Men det underligaste är, att under det motionären annars på så många ställen trycker av tämligen ordagrant eller lämnar mycket utförliga referat, så gör han då och då plötsligt ett saxhugg, som man säger, och klipper av. På det sättet försvinner ett och annat, som det skulle varit av allra största intresse att få med. Om herrarna se vad som står rörande Belgien, så heter det där i tredje stycket, att »under inga förhållanden kunna hemliga klausuler i ett avtal göra dess beslutade offentliga delar ogiltiga». Därefter följer i den engelska texten en vändning, att »monarken har makt att sluta fördrag och konventioner, som icke ingå i de ovan angivna kategorierna, exempelvis fördrag rörande kungliga giftermål, och dessa behöva icke nödvändigtvis underställas kamrarna för godkännande». Det är sålunda en bestämd reservation, som åtminstone kan innesluta åtskilligt. Men den är här alldeles utesluten. Sedan längre ned heter det, att »regeringen avger ett memorandum rörande resp. traktater». Omedelbart följer så i det engelska dokumentet: »Det finnes ingen officiell kommission sammansatt vare sig av senaten eller av representanterna eller gemensamt av senatorer och representanter, vilken

sysslar med internationella frågor rörande Belgien eller med frågor rörande Belgiens yttre politik, ej heller finnes någon av kamrarna tillsatt kommission för detta ändamål». Det var naturligtvis, antager jag, när man skulle draga fram förhållandena i Belgien såsom ett bevisande exempel för sina yrkanden om utrikesutskott, obekvämt att taga med detta, att utredningen bestämt anger, att någon sådan kommission icke finnes. Så i sista stycket, som jag redan citerat, heter det, att »de belgiska kamrarna icke ha någon stadgad rätt till omedelbar kontroll över regeringens utrikespolitik eller över det sätt varpå internationella spörsmål, vilka angå landet, behandlas av densamma», d. v. s. av regeringen. Därefter följer i den engelska boken: »En sådan kontroll skulle skapa ett intrång av representationen på regeringsmyndigheten». Det föregående är ordagrant översatt, men detta betecknande inpass är helt hastigt överhoppat.

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

Denna behandling av den engelska vita bokens redogörelse av förhållandena i Belgien är rätt typisk, ty man har gått fram på samma vis undan för undan, stat för stat. Somt är ordagrant anført, somt är återgivet genom ett sammandraget referat och så rätt ofta är ett parti överhoppat, som icke riktigt skulle stämma överens med författarens resonemang. Jag vill påpeka t. ex. redogörelsen för Holland, vilken är av liknande slag, och densamma gäller förresten beträffande alla dessa olika länder, så långt jag medhunnit att kontrollera. Alldeles särskilt karakteristisk är den korta redogörelsen för Rumänien, vilken är helt kort i den vita boken också. Häriden vid motionen fogade utredningen står: »Alla traktater — ja, det står i den engelska texten endast traktater, men det skola vi icke tvista om — skola underställas parlamentet, men utrikespolitiska diskussioner pläga vanligen icke förekomma annat än i samband med avgivande till parlamentet av regeringens budskap och äskanden för året». Om man slår upp den engelska boken, så finner man, att där står, att utrikespolitiska diskussioner förekomma sällan — således uttrycket »pläga vanligen icke» är en ytterligare överdrift — och »frågor framställas icke annat än» i samband med avgivande till parlamentet av regeringens budskap etc. Det är sålunda någonting väsentligt annat, än vad som här angivits. Vidare heter det i motionens utredning: »Den framtida politiken avhandlas vid 'hemliga sammankomster' efter överenskommelse med utrikesministern». Ja, i den engelska boken står: »den framtida politiken diskuteras aldrig. Likväl förekomma tid efter annan s. k. hemliga seanser, som hållas efter utrikesministerns diskretion (godtycke) — det är alltså en helt annan sak, än att det skulle ske efter överenskommelse med honom — för att han skall bli i tillfälle att ge upplysningar om den politik, han representerar».

Det torde, mina herrar, vara alldeles tillräckligt med de exempel jag här framdragit — jag skulle för övrigt kunna mångfaldiga dem — för att ha rätt att säga ifrån, att den basis, varpå motionären här opererat, då han genom sin »utredning» försökt

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

framställa det så, att läget hos oss är väsentligt sämre, så att vår representation skulle vara mindre underrättad om utrikespolitiska ärenden än andra riksförsamlingar, är fullkomligt skev. Han har använt den källskrift, som han nyttjat, så pass fritt, för att ej säga ogenerat, att jag skulle vilja säga, att om det hände, att någon av de ynglingar, som studera vid den undervisningsanstalt, jag har äran tillhöra, presterade ett sådant arbete, så skulle hans examen stå i ett ytterst farligt läge. Nu tycker ju jag, att det i detta fall gäller allvarsammare saker än en sådan liten examen, men det förefaller, som om motionären bedömde saken något annorlunda.

Dessutom, om den ärade motionären verkligen hade synat sitt dokument ordentligt — och det misstänker jag nästan, att han har gjort — så borde han på grund av redogörelsen beträffande Sverige ha blivit något eftertänksam rörande värdet av de upplysningar, som finnas i ifrågavarande publikation. Ty den redogörelse, som där finnes, för förhållandena i Sverige, är så pass konfunderad, att den som litet känner till förhållandena här hemma, knappast hittar vare sig ut eller in. Man får av den samma det intrycket, att vårt konstitutionsutskott har en genomgående granskning av alla möjliga utrikespolitiska ärenden, och därav frestas man sedan att sluta, att över huvud taget vår representation har ett betydligt mycket större inflytande på dessa saker än vad den kanske faktiskt har. Här säges för övrigt i redogörelsen för Sverige t. ex. att »varje session upptagas två dagar av den s. k. remissdebatten, under vilken varje medlem kan begära, att någon särskild ministers åtgärder skola hänvisas till konstitutionsutskottet för granskning». Redan en sådan redogörelse vänder upp och ner på allt, och vi måste därav misstänka, att åtminstone den, som skrivit detta för Sveriges del, ej varit alltför väl underrättad, men detta borde väl ha föranlett läsaren att misstänka, att det skulle kunna vara en och annan lucka med avseende å framställningen även beträffande andra länder, så att det vore oförsiktigt att, som nu skett, bestämt säga, att i Sverige har folkrepresentationen mindre möjligheter än i andra länder att göra sitt inflytande gällande.

Jag har dröjt något länge vid detta även därför, att, när man så bestämt uttalar, att diplomaten hittills arbetat med så dåliga metoder, som ej kunnat förekomma missförstånd och tvister, måste jag vända kritiken mot varje metod sådan, som den härvidlag använda. Ty vad som är det betänkliga, när staterna ha att göra med varandra i det diplomatiska umgänget, är ofta, att vederbörande ej riktigt kunna uppfatta det centrala i en framställning, eller om man ej drager sig för att referera en framställning så, att det passar en själv bättre, än vad det står i överensstämmelse med framställningens verkliga innehåll. Ett dylikt tillvägagångssätt har över huvud taget varit det vanligaste inom diplomaten och kanske åstadkommit de största riskerna. Men då måste jag tillåta mig den anmärkningen, att

den, som uppträder som censor över diplomaten och dess metoder, får vara mera mån om, att ingen synd i detta avseende faller på honom själv.

Lyckligtvis har ej konstitutionsutskottet, vare sig dess majoritet eller reservanterna, annat än i förbigående hänvisat till detta utredningsarbete, men det bör ändå bli i någon mån fastslaget, hur pass grundlig framställningen är.

Vad för övrigt angår de yrkanden, som här framställts, ber jag att få påpeka, att dessa bero på en fullkomlig sammanblandning av tvenne alldeles bestämt skilda förhållanden. Då motionären och de, som gå med honom, klaga över, att den närvarande krigstiden ej förekommit, och önska, att en sådan organisation kunde åstadkommas, som i någon mån för framtiden förhindrade sådana sammanstötningar, kunna de vara övertygade om, att de ha litet var här i landet med sig. Men dessa klagomål och de reformyrkanden, som därtill knyta sig, måste givetvis vändas till riktig adress, och det torde vi vara ense om, att, var nu för övrigt skulden till det närvarande läget ligger, icke ligger den hos Sveriges regering och icke ligger den hos Sveriges diplomati. Det är således varken mot vår regering och diplomati eller mot förhållandena mellan riksdagen och regeringen, som vi ha att rikta kritiken, utan den skall riktas dit, där ansvaret ligger. Då må de herrar, som intressera sig härfor, gärna göra de framställningar, som de kunna, till dem, som drabbas av kritiken. Om de med sina yrkanden ha så särskilt stora utsikter att väsentligen nå fram till de reformer och de praktiska resultat, som de nu vilja genomföra och dryfta, det lämnar jag därhän. Det har ju i den historik, som åtföljer utskottets utlåtande, hänvisats på, huru den av motionären påyrkade vägen diskuterats på åtskilliga håll förut, icke minst i en av de största staterna, nämligen England, men hur där den nuvarande liberala regeringen med eftertryck visat tillbaka de projekt, som framkommit. Det är möjligt, att det kan komma att uppträda andra reformyrkanden där efter denna tid. Därom veta vi ingenting. Konstitutionsutskottets reservanter säga här på ett ställe, att detta problem på grund av erfarenheterna trängt fram icke endast i Sverige. Ja, tacka för det, om det varit någonstades där erfarenheterna kunde vålla sådant framträdande, skulle det väl ha varit, där de verkliga skadorna ägt rum. Emellertid har jag mig ej bekant någon verklig grund för påståendet, att dylika strävanden nu just förekommit, annat än i de svävande resolutionerna hos Anti-örlog-raad och andra sådana. Jag åtminstone vet icke några fall, då sådana yrkanden med fullt allvar framställts inom de krigförande staterna, och det är väl dock därifrån, som yrkandena skola komma. Till dess sådana komma fram, torde det väl vara bäst, att vi för vår del ej taga risken att skaffa oss en organisation av vår diplomati eller en behandling av utrikes ärendena, om vars säkerhet och lämplighet för den allmänna situationen vi verkligen ha

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

all anledning att tvivla eller i varje fall nu icke kunna veta något med säkerhet.

I detta sammanhang skall jag tillåta mig att göra en erinran beträffande särskilt det exempel, som oftast och starkast brukar anföras för den ändrade organisation, som härvidlag påyrkas. Det säges, att i Amerikas Förenta Stater är det annorlunda, ty där har representationen ett bestämt inflytande. Ja, mina herrar, det inflytandet tillhör den amerikanska senaten, vilken man ju kan kalla en första kammare, ehuru den i själva verket till hela sin läggning minst så mycket är ett stort administrativt råd som en representation. När den tillskapades — den räknade vid denna tidpunkt 26 personer, tror jag — fick den en del betydelsefulla administrativa uppgifter och bland dem också den uppgiften att ha ett slags vetorätt både i fråga om presidentens utnämningar av ämbetsmän och vid ratificerande av fördrag. Det är denna senatens rättighet att medverka vid fördragens ratificerande, som motionären tillmäter så stor betydelse. Det tillkommer icke oss i detta land att yttra oss om, huru den amerikanska senaten utövat denna sin befogenhet, men så mycket kan sägas, att detta sätt visserligen icke gått i den utpräglad pacifistiska riktning, som av den ärade motionären avses, och var- till jag förmodar, att även reservanterna ansluta sig.

Jag bör kanske exemplifiera detta. En av de mest kritiska perioderna i Förenta Staternas historia var slutet på 1860-talet, då efter inbördeskriget konflikten med England i Alabamafrågan var före. Det begav sig då, att senaten gjorde högst avsevärda svårigheter, då det gällde att godkänna det viktiga och så ofta citerade skiljedomsfördrag, som då uppgjordes mellan Förenta Staterna och England. Närmare detaljer om den saken och om värdet av senatens ställning gent emot den verkställande myndigheten finnas att läsa i en rätt intressant historik, författad av en person med ett mycket känt namn, nämligen dåvarande professorn, numera presidenten Woodrow Wilson. Han understryker i detta sammanhang energiskt faran av, att senatens inflytande blir för starkt. Vidare, det hände för några år sedan, att Förenta Staterna avslöto några betydelsefulla skiljedomsstraktater. Det var år 1911, och de möttes med högsta intresse, det var även till dem, som den föregående ärade talaren nyss refererade. När de ratificerades av senaten, gjorde denna så djupgående förändringar, att det blev helt nya fördrag, och att frågan utsattes för nya underhandlingar, och detta — jag citerar här en fransk författare i »Revue générale du droit international» — därför, att senaten icke ville efterskänka det ringaste av sin myndighet att i varje särskilt fall pröva den uppgörelse, som skulle äga rum. Senaten var sålunda så litet böjd för ett allmänt pacifistiskt uppträdande, att den tvärtom velat värna om sin myndighet även i sådant, som kunde bli riskabelt i varje särskilt fall. Det förefaller, som om dessa exempel icke

äro sådana, att de borde egga de för pacifistiska strävanden ivriga till att slå in på den väg, den ärade motionären här föreslagit.

Vad nu beträffar förhållandena hos oss, har den föregående talaren med en viss högdragenhet talat om, att man endast velat taga saken så, som om det gällde vissa grundlagsparagrafer. Men det förtjänar att observeras, mina herrar, hur dessa grundlagsparagrafer tillkommit. När vår nuvarande regeringsform skrevs år 1809, hade man för ögonen ett mycket starkt exempel, som låg alldeles nära, nämligen både Gustaf III:s äventyrliga utrikespolitik och den ej alldeles försiktiga, som Gustaf IV Adolf drivit. Det oaktat, och om man också ville sätta en bom för den kungliga myndighetens maktövergripp, var det ej någon då, som höll på, att man skulle gå tillbaka till de förhållanden, som rätt under den av den föregående talaren så varmt försvarade frihetstiden. Ty det voro alla överens om, att dess sekreta utskott, vilket väl skulle vara den direkta förebilden till den anordning, som herr Palmstierna vill skapa, ville man på inga villkor ha tillbaks.

Och det, kan man mycket väl förstå, ty, mina herrar, 1700-talets allra största yttre farlighet låg dock däri, att Europa då var delat mellan tvenne maktsystem, Englands och Frankrikes, som med all makt bekämpade varandra och gjorde alla ansträngningar, som göras kunde, för att draga till sig de stater, som på något vis kunde av dem påverkas. Detta läge vållade, att även de makthavande här i landet blevo ytterligt eftersträfvade och uppvaktade utifrån. Så, som vår riksdagsorganisation då var ordnad, fanns här ett utomordentligt tillfälle för dessa tävlande att göra sina insatser och påtryckningar. Till vilket gagn detta var för landet, därom tror jag ej, att ens den ärade motionären skulle vilja debattera allvarsamt, ty att det bragte oss i de allvarsammaste risker, varvid de olika inre partierna hade ungefär lika stor del, därom är intet tvivel. Det var med minnet därav så omedelbart framför sig, som man bestämt aktade sig för att i 1809 års regeringsform insätta någon som helst föreskrift i den riktning, som här av motionären har påyrkats. Det förefaller därför minst sagt underligt, om vi skulle endast därför, att det möjligen kan hända, att förändringar komma att ske på andra håll, för vår del skrida till en ändring i nu rådande förhållanden, vilken mycket väl kunde eller, rättare sagt, sannolikt skulle leda tillbaka till de frihetstidsförhållanden, man då ville avskaffa.

Men det gäller endast att »befästa samarbetet mellan regering och riksdag», sade den ärade motionären så varmhjärtat. Ja, men samarbetet har så många olika former, så olika innebörd, och i detta fall får jag bekänna, herr Palmstierna, att, med de erfarenheter vi haft förr, befarar jag, att samarbetet skulle bli befäst på samma sätt som under 1700-talet. Under sådana förhållanden kan jag, även om jag erkänner att det nuvarande läget har haft sina svagheter, dock icke anse, att det finnes någon anledning att

*Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)*

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter

m. m.

(Forts.)

utbyta det närvarande mot ett, som kanske, ja, tämligen säkert blir sämre. Det finnes ett gammalt gott ordspråk, att man icke byter en enögd häst mot en stockblind. Det bör ha sin giltighet här.

Härtill måste jag lägga ännu en erinran. Jag har redan förut sagt, att jag icke känner mig övertygad, att en sådan organisation, som nu påyrkas, med parlamentarisk kontroll eller ledning av utrikespolitiken, skulle speciellt befordra den allmänna fredens intresse. Vi ha i vårt land även från senare tid haft tillfällen, som tillräckligt tala om detta. De tillfällena ligga icke mer än omkring 50 år tillbaka. Tre gånger sedan år 1850 har, så vitt jag vet, freden hängt på en mycket tunn tråd. Vid de tillfällena har det varit den allmänna så kallade liberala opinionen, som dominerat i landet. Den har då kommit till uttryck i pressen, vid banketter, vid offentliga möten o. s. v. Så vitt det på den ankomst, hade nog vid alla dessa tre tillfällen den klena tråd, på vilken freden hängde, blivit avklippt. Dessa tillfällen voro under Krimkriget, under polska frågans behandling år 1863 samt under sista dansk-tyska kriget. Vid samtliga dessa tillfällen har det varit den officiella ledningen av utrikesärendena och särskilt regeringens fasthet och klokhet i uppträdandet, som hindrat, att landet kastats in i kriget, men så vitt det hade berott på dem, som deltog i opinionsmötena och banketterna, så hade förhållandet blivit helt annorlunda.

Dessa exempel torde varna oss för att överskatta den betydelse det skulle ha att, som det heter, låta den allmänna opinionen få större inflytande på hithörande frågor.

Ja, jag har kanske tagit kammarens uppmärksamhet väl länge i anspråk, men innan jag slutar, skulle jag dock vilja anmärka ännu ett. Så som de allmänna frågorna nu ligga, kan det icke hjälpas, att vi vid avgörandet av alla hithörande saker även måste taga någon hänsyn till, hur vår uttalade uppfattning kommer att verka utåt. Jag tänker då mindre på den vändning, som utskottsmajoriteten har i slutet av sitt yttrande, men jag tror, att när vi ha en organisation, som under ett hundra år tryggt freden hos oss, så böra vi icke göra någon ändring däri, om icke mycket grundade anledningar till anmärkningar föreligga. Anser man sig i en sådan tid som den närvarande behöva påyrka någon förändring i statsorganisationen, så bör man för det första vara mycket varsam, så att man icke sätter något säkert värde på spel, och för det andra inrikta sig på att vidtaga sådana praktiska åtgärder, som kunna vara ägnade att stärka regeringens och rikets anseende utåt. Till sådana praktiska åtgärder kan jag för min del icke på något vis räkna de äventyrliga experiment, som här påyrkas. Därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare yttrade

Herr Edén: Herr talman, mina herrar! Även jag skall

koncentrera, i den mån det är möjligt att koncentrera, mitt inlägg på den huvudsak, som har blivit berörd av de föregående talarna: möjligheter för och önskemålen om ett närmare samarbete mellan regering och riksdag i utrikespolitiska ting. Jag skall därför bara inledningsvis erinra därom, att den reservation jag avgivit, innehåller också två andra punkter. Den ena avser en omredigering av § 13 regeringsformen på ett sätt, som bringar denna paragraf i överensstämmelse med den allmänna grundsats, vilken är uttalad i § 74, nämligen att rikets krigsmakt icke bör ställas på krigsfot annat än till värn för vår neutralitet eller till försvar mot ett befarat eller börjat anfall. Den andra avser den av denna kammare många gånger förut hävdade grundsatsen, att det är nödvändigt att göra en ordentlig boskillnad mellan kommandomål och allmänna statsrådsärenden. Som emellertid de sakerna ännu ej alls varit föremål för debatt och jag kan tänka mig, att de kanske skola komma att träda i skuggan för det stora problemet, så nöjer jag mig i den delen med denna erinran och går sålunda direkt att tala om den egentligen stora frågan, huruvida kammaren i dag vill eller icke vill, huruvida den bör eller icke bör uttala sig för principen om ett närmare samarbete mellan regering och riksdag i utrikespolitiska ting.

Den föregående ärade talaren har naturligen förnekat, att något behov av ett sådant initiativ från kammarens sida föreligger. Han tycktes till en början basera detta förnekande därpå, att i själva verket icke heller i andra länder finnes organiserat något samarbete av den art, som det nu är fråga om att förorda för de svenska statsmakterna, på sätt som skisserats i vår reservation till konstitutionsutskottets utlåtande. Jag nödgas anmärka, att detta är att lägga frågan på en alldeles falsk grund. Utskottets reservanter ha för sin del icke på minsta sätt åberopat vad som är gällande ordning i andra länder, när de framställt sitt yrkande. Utskottsreservanterna ha lämnat åt sitt värde, vad som i detta avseende hitintills förefunnits eller icke förefunnits i främmande statsförfattningar, och helt enkelt utgått från det *nu* uppträdande behovet i vårt land och i Europa. Men när nu den föregående talaren så stark betonade, att man i andra länder icke har vad vi begära att få, så kan jag icke undgå att anmärka, för det första att åtminstone en del av vad vi yrkat i vissa länder dock förekommer i en eller annan form, varpå exempel finnas meddelade icke blott i herr Palmstiernas bilaga, utan också i den av utskottets eget kansli gjorda utredningen och framför allt, att när detta problem icke hittills uppträtt i andra länder, så har det berott därpå, att i allra största delen av Europa råder ett styrelsesätt, som hittills ansetts vara åtminstone en någorlunda tillräcklig garanti på detta område, nämligen det parlamentariska styrelsesättet. I hela Väst- och Sydeuropa har man en sådan ordning, att den sittande regeringen befinner sig i samklang med majoriteten i den folkvalda kammaren. Under sådana förhållanden har man icke lagt någon

*Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.*

(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rike-politiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

särskild vikt vid de konstitutionella reglerna för utrikesärendenas behandling. Det är en helt annan ställning än hos oss. Jag kan för övrigt tillägga, att såsom det visat sig även ute i sådana länder, har den erfarenhet, som man där fått vid detta stora världskrigs utbrott, ganska grundligt rubbat tilltron till att ens det parlamentariska styrelsesättet är en tillräcklig garanti på denna punkt. Icke minst i England har oppositionen mot den sittande regeringens envælde inom utrikespolitiken kommit till allvarligt uttryck. Att icke några ändringar hittills hunnit ske torde vara mer än förklarligt med hänsyn till att dessa länder äro fullt upptagna av det stora kriget, vare sig såsom deltagare eller såsom starkt berörda neutrala grannar.

I varje fall, mina herrar, är det icke på grund av något slags efterapning av främmande mönster, som vi reservanter ansett oss böra ansluta oss till kravet på bättre samarbete mellan Sveriges regering och riksdag i utrikespolitiska ting. Utan det är på grund av de erfarenheter, som denna krigstid har givit åt oss och andra folk, att här är ett område, där folken åtminstone måste göra en ansträngning för att se till, om det icke kan bli bättre trygghet och bättre ordning än man hittills haft. Det rör sig inom de flesta folk ett tvivel på, att detta ohyggliga världskrig skulle varit oundvikligt, i varje fall att det skulle brutit ut på sätt som skett, om verkligen regeringarna hade haft skyldighet att i de stora avgörande momenten taga hänsyn till och rådgöra med folkens representationer. Och överallt har uppstigit den känslan, att hur man än må betrakta frågor om krig eller fred, så bör det dock få anses, att ett folkligt inflytande — det må vara än så begränsat och strängt avvägt — i fråga om utrikespolitikens stora huvudlinjer icke kan vara annat än en garanti, eller åtminstone en faktor till befrämjandet av en fredlig politik.

Herr Hallendorff har försökt göra gällande, att så icke skulle vara förhållandet, att ett inflytande från folkrepresentationen icke skulle vara av något värde för att hålla tillbaka från krig. Jag har väntat mig denna invändning — den är icke obekant från pressdiskussioner. Han har emellertid, synes det mig, kunnat anföra bra svaga exempel för sin tes. Han påstår, att vid de tillfällen, då det här i Sverige funnits någon fara för att vi skulle dragas in i ett krig, så har den faran berott på den allmänna opinionen, som yrkat på kriget, medan regeringen hållit tillbaka. Det är till en viss grad sant. Men vad vi här begära är icke något slags efterlevnad av en okontrollerad och oorganiserad allmän opinion, utan det är, att den mening, som inom riksdagen med dess känsla av ansvar kommer fram, skall få göra sig gällande. Herr Hallendorff lär icke kunna förneka, att den svenska opinion för krig, som han ansåg hava gjort sig gällande under Krimkriget, under det polska upproret 1863 och under det dansk-tyska kriget — att denna opinion icke förmådde rycka med sig den tidens ständer och sålunda icke från

ståndernas sida, därest de fått ge uttryck åt sin mening, skulle hava medfört något tryck på regeringen i krigisk riktning. Jag lade för övrigt märke till, att herr Hallendorff icke nämnde ett exempel, som det synes mig att vi kunna draga större lärdom av. Det är exemplet från 1905. Ingen lär väl förneka, att den läggning, som hela frågan om unionens upplösning till slut fick genom riksdagens och dess särskilda utskotts ingripande, gav den enda möjligheten att bryta ned de krafter, som då yrkade på en krigisk aktion mot Norge. Det är sant, att man då dess bättre också hade ett starkt stöd i den dåvarande konungen och den med honom samarbetande regeringen. Men utan den eftertryckliga anslutning, som framför allt gavs från den dåvarande andra kammarens majoritet, och som fick ge sig uttryck i det då tillsatta särskilda utskottet, utan detta stöd kan man väl fråga, hur utgången av den krisen skulle hava blivit.

Det lär väl ändå icke lyckas att genom än så konstmässigt sammanförda exempel skymma undan det uppenbara faktum, att inom folkrepresentationen såsom ett uttryck för folkets djupa lager ligger och måste ligga en större betänksamhet, en större motvilja emot att draga folket in i krigets fruktansvärda avgörande, än som alltid kan påräknas i de kretsar, som sitta i toppen och som styra landets öden. Herr Hallendorff har alltså icke lyckats på något sätt motbevisa den utgångspunkt vi ha för vår reservation. Om också naturligtvis folkets genom representationen utövade delaktighet i stora utrikespolitiska avgöranden icke får fattas såsom någon garanti emot att krig över huvud taget *kan* komma — en sådan garanti kan ju icke givas — så är det i varje fall en betydelsefull faktor för att kriget icke skall komma, när icke folket självt känner, att dess livsintressen icke lämna något annat medel att tillgripa. Och det är vackert så, om man kan komma därhän.

Det finnes för övrigt en synpunkt till i denna fråga, som herr Hallendorff alldeles gick förbi, karakteristiskt nog för hela det resonemang som föres från den sidan. Och det är den synpunkten, att man väl ändå må kunna säga, att vårt folk såväl som andra folk vid detta skede av sin utveckling bör ha nått så långt i mognad och medvetenhet, att det bör ha rätt att göra anspråk på att frågor, som gälla liv eller död i bokstavlig mening, icke skola avgöras, utan att folket självt på något sätt kan inverka på detta avgörande. Är det verkligen herr Hallendorffs mening att skjuta undan hela denna synpunkt? Har icke vad som nu sker och rör sig runt om i världen, ha icke de känslor som gått genom vårt land icke minst under dessa sista månader, har icke allt detta lyckats uppkalla så pass mycket av den medborgerliga självständighetskänslan, så att man icke vill vara med om att Sverige skall kunna kastas ut i ett krig, utan att det svenska folkets representanter skola ha haft något att säga till om, innan det är avgjort, innan det är oundvikligt? Man kommer icke undan denna sida av saken. Det är icke nå-

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.

(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter

m. m.

(Forts.)

got slags demagogi, det är icke något försök att uppkalla folkpassioner, när jag framhäver detta. Det är helt enkelt en gärd åt det svenska folkets vid denna tidpunkt nådda utveckling, när jag säger, att den rätten begär folket, och den rätten har folket rätt att få.

Herr Hallendorff har emellertid i överensstämmelse med utskottets majoritet emot detta invänt, att världskrigets erfarenhet icke medför något behov av en ändring här i Sverige, därför att det icke är vi som ha skuld till detta världskrigs utbrott. Det är de stora makterna, som vållat kriget, och vad vi här besluta har ingen inverkan på deras hållning vare sig nu eller i framtiden. Jag kan icke neka mig att föredraga denna del av utskottsbetänkandet — det är bara en enda mening — för att visa, hur man argumenterar för att eskamortera bort en allvarsam sak. Det heter: »Vilken uppfattning man än har om orsakerna till det nuvarande krigstillståndet i världen, så är det ställt utom allt tvivel, att dessa orsaker visserligen icke legat i det sätt, varpå från Sveriges sida de utrikespolitiska ärenden handlagts, som intresserat vårt land.» Jag frågar: vem i all rimlighets namn har kommit med något så barockt som det, mot vilket utskottet här vänder sig? Har någon sagt, att vår utrikesledning har någonting att göra med världskrigets uppkomst? Det är ju att slå in öppna dörrar, när man lägger sin argumentation på detta sätt. Vi reservanter ha verkligen icke trott, att vi med vårt yrkande här i Sverige skulle kunna inverka på stormakterna i deras förhållanden sinsemellan. Men vad vi trott och vad vi fortfarande tro det är, att vårt yrkande kan ha någon inverkan på *detta* lands politik, och det är endast den saken det här gäller. Och det motbevisar man icke genom en sats, som är så fullkomligt överflödigt som den utskottet kört fram med.

Det andra skälet, som utskottet anför för att bevisa obehövligheten av någon ny ordning, är det, att vi haft fred i hundra år; den nuvarande ordningen har visat sig god, och det är då ingen anledning till ändring. Jag svarar: vi underkänna icke på något vis den förtjänst, som Sveriges utrikesledning under växlande regeringar har lagt in om bevarandet av det svenska folkets fred och neutralitet i uppkommande europeiska strider. Men detta är en sak, och en annan är, att nu har här uppvuxit en situation i världen, vartill icke funnits någon motsvarighet sedan den stora krisperioden vid början av förra århundradet, nu framträder en alldeles ny påfrestning för även vårt land liksom alla andra länder, nu tränger sig behovet fram hos folket självt att få vara med, känslan av rätten därtill och känslan av oro att icke ha någonting att säga. Det är nya faktorer, som ingripa och som icke kunna avfärdas därmed, att det gått lyckligt hitintills.

Allra minst är det någon möjlighet att försöka göra ett yrkande i denna väg till ett misstroendevotum mot den nu sit-

tande regeringens politik. Den sidan av saken har utskottet skjutit fram så starkt, att den ärade talemannen för utskotts-majoriteten t. o. m. syntes en smula generad. Vad utskottet i den vägen kommer med är ju också i och för sig ingenting annat än löst prat. Det torde vara från denna kammare och hela riksdagen tillräckligt starkt dokumenterat och kan vilket ögonblick som helst på nytt dokumenteras, att så länge vår regering fasthåller den neutralitets- och fredspolitik, som den så bestämt proklamerat och hittills fört, så länge kan endast en mening finnas om att regeringen har ett praktiskt sett enstämmigt stöd i folkrepresentationen. Men detta förhindrar dock icke, att denna kammare kan känna för sin egen och för hela riksdagens räkning, att den icke kan vara tillfredsställd med att folkrepresentationen endast har den ytterst ringa andel i till och med de viktigaste utrikesärendenas avgörande, som för närvarande är fallet. Det är ett alldeles nytt problem, som härmed framföres, ett problem, som till på köpet är lagt på framtiden genom formen av en riksdagsskrivelse. När man icke ens begär någon ändring i detta ögonblick, då kan väl ändock — om man icke vill direkt misstolka — yrkandet icke läggas ut som något försök att komma den nuvarande regeringens politik och förtroendet för densamma till livs.

Återstår då frågan om det praktiska utförandet av det framkomna önskemålet. Konstitutionsutskottet har anmärkt för det första, att det redan finnes medel för ett samarbete emellan regering och riksdag. Ja, visst finns det. Men kan någon efter dessa två år, under vilka vi för första gången under denna generation — om jag undantager unionsupplösningens år — ha verkligen känt de stora europeiska farorna omvärva oss på alla sidor, kan någon verkligen nu stiga fram och säga, att denna kammare och över huvud taget folket verkligen har tillräckligt samarbete med regeringen i dessa ting? Då är man sannerligen nöjd med litet. Och vad erfarenheten från föregående tid beträffar ställer sig saken icke bättre. Det framgår av den historik, som inom utskottets kansli är utarbetad, att man under tiden efter 1809 först och främst använt det s. k. hemliga utskottet endast vid relativt få och strödda tillfällen. Reservanterna ha tillåtit sig att göra den erinran, att så sent som i fjol fanns icke ens något sådant utskott — så osäker är hela den institutionens användning. I reservationen är också påvisat, att när man försökt på ett eller annat sätt från riksdagens sida giva uttryck åt en mening eller en fråga eller en önskan i utrikespolitiska ting, så har man fått tillgripa än det ena och än det andra medlet, men något slags auktoritativt uttryck av vad riksdagen menar har endast i ytterst sällsynta undantagsfall kunnat komma till stand. Och hela den möda, som utskottet i den nyssnämnda historiken gjort sig med att leta upp även rena skräpsaker, i vilka på något sätt förhållandet till utlandet kan sägas ha varit berört från riksdagens sida — belysande är t. ex. att ett yrkande om utlämnande

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

av vissa arkivalier från Danmark till Skåne, får tjäna som bevis på riksdagens delaktighet i utrikespolitiken — hela denna möda man gjort sig för att kunna leta upp exempel på att riksdagen fått vara med, visar bäst, huru ofantligt litet vi i själva verket under långa perioder ha kunnat åstadkomma av ett sådant samarbete här i landet, huru bristfälliga dess former varit, och huru otillförlitliga de måste te sig inför de nya förhållanden, som med världskriget brutit in.

Svårigheterna att åstadkomma en ny ordning äro utan tvivel stora, och de sammanfattas av konstitutionsutskottets genom lotten tillkomna majoritet så, att av reservanternas uppslag skulle följa »en delad ledning» i utrikesärendena. En delad ledning, säger utskottet — med all rätt efter mitt förmenande — är en fara, ty den betyder delat ansvar, och delat ansvar medför försvagad förmåga att besluta och handla. Dessa svårigheter ha ingalunda blivit förbisedda vid behandlingen av motionerna och alldeles icke blivit kringgångna av reservanterna. Det är tvärtom av dem direkt uttalat, att man måste lägga den nya ordningen för samarbetet så, att man *icke* bryter sönder den enhetliga ledningen, men ändå giver tillfälle för meningarna inom riksdagen, de stora ledande riktningarna där, att få komma till uttryck. I reservationen är sagt i några få ord, vad jag i det avseendet för min del anser vara en nödvändig förutsättning för ett gott resultat. Regeringen måste »för att på ett framgångsrikt sätt kunna representera vårt land och bevaka dess intressen, i sin hand behålla en verklig ledning av utrikesärendenas skötsel. Principerna för en utveckling av samarbetet mellan regering och riksdag i utrikespolitiska angelägenheter böra alltså bliva, att den koncentration under regeringens ledning och den diskretion vid ärendenas behandling, som på detta område alldeles särskilt äro av nöden, vederbörligen bibehållas, och att riksdagens medverkan» — vid utrikesärendenas behandling — »tillkommer endast i den utsträckning och i de former, som erfordras för att folkrepresentationens uppfattning skall komma till sin rätt i viktiga avgöranden och därmed Sveriges utrikespolitik vinna styrkan av verkligt samförstånd mellan regering och riksdag». En sådan princip har på förhand brutit udden av de invändningar i detta stycke som blivit gjorda. Och den har alldeles särskilt brutit udden av det avskräckande exempel, som såväl utskottet som sedan dess taleman i kammaren dragit fram från frihetstiden genom att peka på dess sekreta utskott.

Jag tänker givetvis icke giva mig in på en historisk diskussion med min ärade kollega inom den historiska vetenskapen angående detta tidevarv. Jag skall emellertid helt kort anmärka, att det icke lär lyckas att hävda, att *allt* ansvar för svagheten i frihetstidens statsledning faller på ständerna, eller på det sekreta utskottet. Ej heller borde det förbises, att när det sekreta utskottet på sin tid först tog makten i dessa ärenden, då var det på grund av odugligheten hos den regering, som efter suverä-

nitetens fall och katastrofen efter Karl den tolvtes död skulle haft ledningen av Sveriges öden. Hela denna historiska depression är emellertid en sidofråga här. Det har aldrig varit meningen från reservanternas sida, och jag är övertygad om icke heller från motionärernas sida, att uppliva någon sådan institution som sekreta utskottet på sin tid var. Och för att äntligen icke ordet skulle betvinga tanken och nödvändigt framkalla den miss-tolkningen, har i reservationen t. o. m. undvikits hela den terminologi med det »hemliga utskottet», som annars är så vanlig — vi ha i stället talat om en »förtroendenämnd» från riksdagen, vars uppgift skulle vara begränsad till *samråd* med regeringen och ingenting annat. Det går väl ändå icke an, att därför att under en period av vår historia stora missgrepp inom organisationen av regeringsmakten ha förekommit — vilket jag för min del anser vara fullkomligt obestridligt i fråga om frihetstiden — man oupphörligt på varje punkt, där det gäller att i någon mån kräva riksdagens andel i viktiga ting, bara kommer och pekar på att under frihetstiden var ständernas envælde en fara för riket. Här är det icke fråga om något frihetstidens ständervælde, utan om något helt annat. Och jag har det förtroendet till dem, som enligt reservanternas önskan kunna komma att göra den eventuella utredningen, att de skola komma att taga vederbörlig lärdom även av frihetstidens avigsidor, och att man sålunda skall kunna få fram riksdagens delaktighet, i utrikespolitiska avgöranden *utan att råka ut för faran* av riksdagens ingripande på sådant sätt, som splittrar regeringens enhetlighet och förstör dess handlingskraft. Den uppgiften är icke omöjlig, att genomföra, det är uppvisat i reservationen. Den borde åtminstone kunna försökas, innan man på förhand underkänner hela tanken.

I fråga om de olika medel, som vi i reservationen anvisat för att förverkliga vårt allmänna syfte skall jag icke ingå på någon detaljerad framställning. Jag hoppas, att åtminstone några av kammarens ledamöter haft tillfälle att trots denna tids brådska kasta en blick på innehållet i reservationen, och de finna där en hel rad av dessa olika möjligheter framställda. Jag vill endast betona, att den hittills mest debatterade, nämligen ombildning till en fast institution av det s. k. hemliga utskottet, visserligen är *en* central åtgärd, men alls icke den enda. Därförutom måste också, om det skall bli något verkligt innehåll i riksdagens andel på detta område av statslivet, träda vida större meddelsamhet från regeringen till riksdagen i dess helhet genom regelbundna redogörelser och genom tillfälliga framställningar på sätt i reservationen är närmare utvecklat. Och jämte denna utväg måste vidare upptagas det gamla problemet, i vad mån riksdagen kan, utan att det stöter på praktiska svårigheter av oövervinnerlig art, erhålla rätt att för sin del giva samtycke till viktiga fördrag med främmande makter, innan de bli folkrättsligt gällande. Allt detta och på samma gång en förbättring av möjligheterna för den konstitutionella granskningen på utrikespoliti-

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
nagelägenheter
m. m.
(Forts.)

kens område är framhåvt i reservationen, och jag kan nöja mig med att hänvisa till den.

Det är bara en punkt, som synes mig böra framkalla en särskild anmärkning. Utskottet vänder sig i all synnerhet emot herr Palmstiernas tanke, att en sådan förtroendenämnd som jag nyss omnämnt, skulle kunna fungera även mellan riksdagarna och sålunda även mellan riksdagarna stå till regeringens förfogande för samråd om viktiga avgöranden. Utskottet säger, att detta skulle vara »något för vår författning alldeles främmande». Reservanterna ha däremot påpekat, att det så litet strider emot vår författning, att riksdagen redan har institutioner av permanent natur, dels fullmäktige i riksgäldskontoret och i riksbanken och dels kommitterade för tryckfrihetens vård. Man skall icke invända att dessa äro rent förvaltande institutioner. Fullmäktige i riksgäldskontoret och i riksbanken tagas också av regeringen till råds enligt grundlag och lag vid vissa viktiga ärendens avgörande, — det har särskilt i den lagstiftning, som kommit till stånd under de sista åren för krigets förhållanden, ansetts vara en god utväg, att i vissa fall dessa fullmäktige skulle få avgiva sitt yttrande till regeringen. Ett prejudikat, om vi nu skulle behöva det, finns sålunda i någon mån redan nu. Och framför allt: har man icke ändå känt, att det under dessa år har visat sig som en bestämd praktisk olägenhet, att de av riksdagen tillsatta särskilda deputerade måste upphöra att fungera, i fall riksdagen åtskiljes? Jag tror, att icke minst regeringen, i den mån regeringen har anlitat denna institution, har känt detta som en olägenhet, och jag vågar påstå, att det skulle vara en given fördel, om man hade den ordningen, att dessa förtroendemän kunde tillkallas även mellan riksdagarna, utan att man för att möjliggöra något sådant ovillkorligen skall behöva tillgripa en så pass otymplig utväg, som det dock är med den s. k. förpuppning av riksdagen, vilken användes hösten 1914. Detta är icke alls något försök att skapa en slags permanent *förvaltande* institution å riksdagens vägnar. Det är bara en åtgärd, för att *samråd* skall kunna äga rum när så behövs även mellan riksdagarna. Och alla äro ju ändå på det klara med, att viktiga ärenden helt naturligt kunna förekomma lika väl mellan riksdagarna som de förekomma under riksdagarna. Det lyckas nog icke att på teoretiska grunder avvisa en så praktisk och så vitt jag förstår ofarlig utväg som denna.

Den föregående diskussionen har knappast givit anledning att gå ytterligare in i det stora problemets detaljer. Jag skall därför endast sammanfattningsvis än en gång stryka under, att när vi reservanter givit oss in på detta svåra författningsproblem, så är det med full känsla av den grannlagenhet, som det området särskilt kräver vid ett initiativ från riksdagens sida. Det är också med en bestämd förutsättning, att försöket till en organisation av riksdagens meddelaktighet i viktiga utrikespolitiska ting bör ske med sådan varsamhet, som icke oimintetgör den enhetliga ledningen

och handlingskraften inom vår utrikesförvaltning. Saken står så, att om man även ser svårigheterna, så kan man icke därför skjuta undan det verkliga behov, som här är i fråga. Om man har klart för sig, att denna tid är en sådan, då den svenska representationen verkligen känner, att den icke kan vara tillfredställd med att enligt grundlagens bokstavliga föreskrifter kunna ställas fullkomligt utanför de mest ödesdigra avgöranden, då *måste* man gripa in och göra ett försök att åtminstone börja söka sig fram till en bättre ordning.

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter.
m. m.

(Forts.)

Det finnes för resten en annan synpunkt, som besynnerligt nog har alldeles skjutits undan av både utskottet och den för detsamma nyss talande medlemmen av kammaren. Den synpunkten nämligen, att endast om man åstadkommer en verklig delaktighet i den ena eller andra formen från folkets och folkrepresentationens sida i de stora utrikespolitiska avgörandena, endast då kan man också hoppas på att här skall uppväxa en verklig känsla av fullt samförstånd och ömsesidig tillit mellan regering och riksdag i dessa utomordentligt viktiga ting. Jag skall icke på något vis gå in på det ömtåliga kapitlet om denna ömsesidiga tillit — men just de dagar vi nu genomleva borde dock, synes det mig, ha givit oss den lärdomen, att det kan vara farligt, om man låter en ordning fortlåpa, som framkallar en känsla av oro, osäkerhet och bristande samförstånd mellan de båda parter, som dock tillsammans representera landet. Det är icke för att sönderbryta, icke för att desorganisera utrikesstyrelsen, som reservanternas yrkande kommit fram. Det är icke minst för att söka en möjlighet — om den möjligheten finnes — att samla krafterna inom vårt folk till starkare ömsesidigt förtroende och säkrare enighet i de stora utrikespolitiska konflikter och prövningar, som vi genomleva och som vi ha framför oss. Nödvändigare nu än någonsin är det, att vi, vad som än händer, kunna uppträda som ett samlat folk, kunna uppträda med samlad kraft i de stora utrikespolitiska avgörandena. Den möjligheten främjas ock genom ett bifall till det yrkande vi framställa.

Jag yrkar bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Pettersson* i Södertälje och *Röing*.

Herr *Lindhagen*: Efter det myckna som nu blivit sagt i kammaren blir min uppgift huvudsakligen den att lotsa fram mina många yrkanden till ett plausibelt och för herr talmannen angenämt slutyrkande. Men jag skall i alla fall tillåta mig att här och var foga till mitt anförande någon liten polemik.

Det är ganska intresseväckande att finna, att för närvarande är det bland de s. k. vänsterriktningarna i världen en allmän och axiomatisk fordran, att parlamenten skola få större medinflytande i utrikespolitiken, än de för närvarande ha. De åberopa härför historiska erfarenheter. Utskottet säger, att ett sådant medinflytande

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

är onödigt, och även utskottet åberopar den historiska erfarenheten. Emellertid hava vi på det håll, dit jag hör för närvarande åtminstone, den uppfattningen, att vad har världskriget egentligen ådagalagt, om icke just det, att den nuvarande ledningen av de utrikespolitiska angelägenheterna i världen har visat sig inkompetent, att den just genom utövning av sin maktbefogenhet icke har åstadkommit detta fredslugn, som utskottet talar om i sin motivering; och jag undrar, om icke detta till en ganska väsentlig del beror också därpå, att regeringarna varit enväldiga. Jag frågar mig om världskriget skulle hava utbrutit, om i Europas olika stater parlamenten hade haft det medinflytande, som nu påyrkas av motionärerna och reservanterna. Det tror jag ingen av herrarna föreställer sig, utan alla böra vi nog vara på det klara med att lugnet då blivit större.

Vad angår särskilt vårt hundraåriga fredslugn, som utskottet talar om, så beror det väl icke på den omständigheten, att vi här i parlamentet haft ingenting att säga, utan det är väl mera en slump för regeringarna, att det gått så lyckligt, som det gjort, trots allt. Jag får för övrigt verkligen säga, att lugnet har varit ganska problematiskt många gånger; det har varit ganska äventyrligt, och vad som särskilt räddat oss, är folkrepresentationens ingripande. År 1905 t. ex. hade folkrepresentationen faktiskt övertagit regeringsmakten. Regeringen blev av förhållandenas makt satt väsentligen ur spelet och därför kanske gick det bra.

För närvarande tycker jag icke heller, att detta hundraåriga fredslugn är så utomordentligt på den grund att vi hava en i det närmaste enväldig regering. Det, som landet särskilt fått veta av regeringen med eftertryck, det är att regeringen vill icke fred till varje pris. Det hava vi fått höra, men hur det i övrigt kommer att ställa sig, därom få vi veta ganska litet. Det är ganska oroande, tycker jag för min del.

Nu se vi emellertid, att med den ståndpunkt, som utskottet intager, stå vi kanske inför en hel generation av strider för att kunna genomföra dessa parlamentariska krav. Vi få slita ut oss till det yttersta för att någon gång kunna få igenom dessa enkla fordringar, såvida icke världskriget för med sig en sådan opinionsyttring, att denna sopar bort möjligheten till motstånd både för första kamrarna och regeringarna i hela Europa och så även i vårt land. Vi skola hoppas, att detta inträffar, annars ha vi med all sannolikhet långa, oavslutliga strider här i kammaren. Vad skall det tjäna till, herr Hallendorff, att bråka på detta sätt? Det blir i alla fall genomfört en gång, och då är det väl mycket trevligare — även därför att riksdagens särskilt av högern ofta överklagade tryckningskostnader bliva billigare — att bifalla saken genast.

Vad de särskilda detaljerna angår, så har i de av mig framförda motionerna ställts i förgrunden och har det framförts såsom en av de viktigaste punkterna, att om en samverkan mellan parlament och regering skall kunna komma till stånd, är *den första fordran, att parlamentet får delaktighet i makten*. Att vi få samråda och sampråka med en ensidig makthavare, kan ju vara bra och understundom

avkasta åtskilligt, men vad som är viktigast, det är att få delaktighet i makten, så att regeringen icke ensam kan göra något, när det kommer till stycket. Detta är det primära.

Det är visserligen så lyckligt att en hel del utrikespolitiska angelägenheter icke kunna av regeringsmakten klareras, utan att man anlitar riksdagens lagstiftnings- och beskattningsmakt, och däri hava vi en mycket stor garanti, det måste erkännas. Men hur det är, så visar det sig i alla fall, särskilt under sådana tider som dessa, att regeringen utvidgar sin administrativa lagstiftning på det mest hotande sätt in på riksdagens befogenhetsområde, och riksdagens beskattningsmakt blir sannerligen också problematisk många gånger, när den ställes inför fullbordade fakta i form av ofantliga redan bestridda eller kontrakterade utgifter. Detta skulle också undvikas, om riksdagen hade mer att säga.

Vad så angår frågan om krig och fred, så har utskottet ansett, att det bör icke alls komma ifråga, att riksdagen har någon medbestämmanderätt i detta avseende, och utskottet har i sin motivering alldeles förbigått det, som är det nya i motionen, nämligen att vi vilja, att uttrycket »börja krig», anfallskrig, skall helt och hållet bortgå ur författningen. Det är naturligtvis en ömtålig punkt, och kanske utskottet handlat försiktigast genom att icke inlåta sig på denna för utskottet så svåra fråga. Nu hava emellertid reservanterna i sitt yrkande någorlunda tillgodosett detta krav, och jag får därför i denna punkt nöja mig med reservationen.

Sedan hava vi frågan om Konungens rätt att ensam ingå förbund och avhandlingar med främmande makter. Här står jag ensam och har icke en hel riksdagsgrupp bakom mig, och då hava reservanterna ansett, att de kunde vara mera kritiska av sig. De hava börjat med att säga, att man kan göra många invändningar mot herr Lindhagens förslag i detta avseende. Det är högst märkvärdigt, herr Edén, det tycker jag icke, att man kan göra. Man kan visserligen säga såsom utskottet, att man icke får binda regeringen, så att den icke kan hava handlingsfrihet, när riksdagen icke är samlad. Detta anföra reservanterna såsom en särskild anmärkning mot motionen, men om man läser motionen, skall man finna, att där står det uttryckligen i motiveringen, att så får saken icke ordnas, att man binder regeringen på detta sätt. Denna invändning drabbar således icke motionen.

Det är också åtskilliga andra betänkligheter, men hur det än hampar sig komma slutligen reservanterna fram till, att saken dock är av den beskaffenhet, att den påkallar allvarligt beaktande vid en blivande utredning, och jag får då nöja mig med detta, vilket i själva verket innefattar ett bifall till motionen efter de föregående alldeles onödiga preludierna.

Jag måste däremot göra den bestämda anmärkningen, att reservanterna säkerligen är förut angivet skäl här icke hava gjort ett särskilt yrkande till förmån för motionen, såsom de gjort i fråga om det av hela partigruppen stödda yrkandet om ändring av paragrafen om krig och fred, utan reservanterna hava hänfört sa-

*Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)*

ing. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

ken till att falla under det allmänna yrkande, som de kommit med, angående ett bättre samrådande mellan regering och riksdag. Det hade varit klarare och mera logiskt att även i denna punkt formulera ett yrkande om ändring i den paragraf, som talar om avhandlingar och förbund med främmande makter, än att låta saken glida in under dessa ovissa förhoppningar. Men jag skall nöja mig även med detta. Blott saken finnes där, kommer den nog att göra sig påmint i alla fall på något sätt, om icke genom någon annan så genom mig.

Så ha vi vidare frågan om kommandomålen. Jag skall icke trötta kammaren med att utveckla saken. Reservanterna hava i huvudsak biträtt motionen och då är jag nöjd på denna punkt.

Jag övergår nu till andra huvudavdelningen nämligen frågan om en *utrikespolitisk förhandlingsordning* mellan regering och riksdag. Här möter främst spørsmålet om det sekreta utskottet, och därmed äro vi inne på den punkt, som särskilt berörts i herr Palmstiernas m. fl:s motion. Även jag har för min del berört densamma i min motion om sekretessen. Där har betonats att jag, liksom i de av mig redan förra året tillämnade motionerna i denna sak, upptagit det förslag, som herr Molin i Dombäcksmark väckte vid 1915 års riksdag och upprepat i år i sin motion om ett bättre arbetssätt i riksdagen. Jag framhöll även i fjol, då denna motion var före, att jag tyckte, att denna herr Molins tanke icke borde förfalla utan komma till sin rätt. Jag vill nu gentemot konstitutionsutskottets sätt att behandla sådana frågor säga ett par ord. När herr Molin år 1915 väckte denna fråga, att det hemliga utskottet skulle ombildas till ett permanent utskott och även arbeta mellan riksdagarna avstyrkte alla inom utskottet detta förslag, även de liberala representanterna. Men nu i år har herr Molin kommit tillbaka med samma sak, och då hans motion i denna punkt hängde ihop med andra förslag, så hade det varit överensstämmande med grundlagen, riksdagspraxis och lojalitet mot motionen, att utskottet, om det ville avstyrka herr Molins motion i övrigt, yttrat sig särskilt därom, men angående hans yrkande i fråga om det hemliga utskottet, vilket yrkande i huvudsak överensstämde med herr Palmstiernas m. fl:s motion och min motion i ämnet, förklarat sig vilja yttra sig om denna del av motionen i sammanhang med behandlingen av herrar Palmstiernas och Lindhagens motioner. Nu har emellertid kammaren redan på ett enhälligt rtskotts förslag i år avslagit förenämnda tanke. väckt av herr Molin, och då skulle man rätteligen nu hava sagt, att man vid samma riksdag icke kunde tillstyrka vad riksdagen redan avslagit. Men jag är icke så formell. Det är bra, att frågan kommit upp igen och att man vill stödja den. Jag vill blott säga, att jag tycker, att herr Molin är lika god som vilken som helst annan. Det var, som sagt, endast detta jag ville säga.

Jag är väsentligt ense både med herr Palmstierna m. fl. och med reservanterna i denna sak, men jag skulle vilja beröra en liten betänklighet, som jag tillåtit mig hysa, och som även de liberala

reservanterna hava alldeles förbigått i sitt yttrande om denna sak. Det är kanske en käpphäst, men jag tycker, att då reservanterna icke hava inlåtit sig på densamma eller överhuvud på herr Molins och mina yrkanden i denna sak, kan jag be att få läsa upp vad jag skrivit i denna sak:

»Mot förslaget att detta utskott skulle eventuellt kunna bliva en permanent institution, som verkar även mellan riksdagarna, kunna måhända vissa betänkligheter resas. Det framhålles i den senare motionen, att respektive partiledare torde komma att taga plats i detta utskott, varför »de partiledaresammankomster med regeringsledamöter», vilka på senaste tiden förevarit, kunde försiggå under ordnade former. Redan i detta uttalande ligger ett varsel för den som tror erfarenheten hava visat, att »partiledare» bära i sin nuvarande gestalt omvandlas och till en början åtminstone ersättas med »partitjänare». En fast institution mellan riksdagarna sammansatt av den högsta riksdagsfunktionarismen kan bliva lika farlig som en enväldig regering samt, befriad från den välbehövliga närvaron av själva representationen, lätt gå även den sina egna vägar, ja kanske till och med förhandla med regeringen emot folkmeningen.»

Nåja, detta är något, som man av räddhåga inför erfarenheternas lärdomar målar ut och uppställer såsom en möjlighet. Jag hoppas, att den s. k. demokratien skall, innan förslaget blir verklighet, hava ytterligare hunnit så pass långt, att man med större tillförsikt skall kunna släppa in partiledarna i ett sådant utskott även mellan riksdagarna, ja d. v. s. mina förhoppningar äro icke stora, men jag hoppas i alla fall. Jag har således ingenting att erinra mot reservanternas förslag i denna punkt med denna lilla begränsning.

Till sist övergår jag nu till den tredje huvudavdelningen, som jag särskilt tillåtit mig behandla i den motion, där det har gjorts fem olika yrkanden till bekämpande av *den diplomatiska, militära och administrativa sekretessen*. Enligt min uppfattning, och jag måste tillägga erfarenhet, ställer det sig så, att denna sak, att få bort sekretessen i statslivet, är en av de viktigaste förutsättningarna för att kunna skapa en ny värld, om jag så får uttrycka mig. Den punkt, som rör det hemliga utskottet, hava vi redan talat om. En annan punkt avser, att statsrådsprotokollen och protokollen rörande ministeriella ärenden och kommandomål icke skola hållas hemliga under femtio år utan genast bliva publika med ett eller annat undantag, som kan föreskrivas, och att ändring i grundlagen i sådant hänseende skall ske. Detta har jag förut väckt motion om. I denna punkt hava de liberala reservanterna icke biträtt saken, utan här står den socialdemokratiska reservationen ensam, till vilken jag därför får ansluta mig utan att närmare ingå på detta vidlyftiga ämne.

Det är vidare av mig yrkat, att rörande vissa protokoll angående rikets förhållande till främmande makter, som enligt 9 § regeringsformen icke behöva utlämnas till konstitutionsutskottet, föreskrift måtte meddelas om att så skall ske. Detta yrkande hava reservan-

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.

(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.

(Forts.)

terna så tillvida biträtt, att de ansett, att även denna sak skall komma under övervägande vid behandlingen av frågan om det allmänna samrådandet emellan regering och riksdag. Jag skall nöja mig detta. ehuru jag anser, att reservanterna även här bort göra ett särskilt yrkande om ändring av vederbörande paragraf i grundlagen.

Så kommer jag slutligen till den militära sekretessen enligt tryckfrihetsförordningen. Här hava märkvärdigt nog de liberala reservanterna icke kunnat komma till något erkännande av behovet av någon ändring, utan här står också den socialdemokratiska reservationen ensam, och jag skall be att i denna punkt få ansluta mig till densamma. Här föreligger i alla fall en mycket viktig fråga, där regeringen och under dess skydd ämbetsverken så att säga snart taga sig för vad som helst. Kan man tänka sig något så märkvärdigt som att då i tryckfrihetsförordningen med allt mer och mer givmild hand har medgivits den militära sekretessen spelrum, så tager sig Kungl. Maj:t dessutom före att utfärda en administrativ författning, där Kungl. Maj:t närmare föreskriver, vad som skall vara sekret, utan att pröva det i varje särskilt fall. Men icke nog med detta, utan på grund av denna författning taga sig åtskilliga myndigheter före att efter sitt godtycke trycka en stämpel »hemlig» på vilka handlingar de behaga. På detta sätt komma en myckenhet handlingar, som borde vara offentliga, att undandragas offentligheten.

Jag hade verkligen i år den lyckan att inom lagutskottet få befogenhet att se en hemlig handling och blev verkligen förvånad över att finna en i allmänna ordalag hållen administrativ författning med order till landshövdingarna och deras underordnade myndigheter att se till och hålla reda på medborgarna på alla möjliga sätt och med alla möjliga till buds stående lagliga medel och utvägar, så att de icke kommo för nära de militära anordningarna och vad därmed äger sammanhang. En sådan författning borde väl vara offentlig och publik, men det står »hemlig» på den. Det är nödvändigt, synes det mig, att även det liberala partiet, om det vill äga bestånd, ägnar sin uppmärksamhet åt sådana saker.

Slutligen har jag tillåtit mig att yrka en sådan ändring i § 3 mom. 10 tryckfrihetsförordningen att vad där i första stycket stadgas om särskilt straff för kungörelse i tryck av vissa utrikespolitiska handlingar, beslut, avsikter och värv måtte utgå. Detta har varken utskottet eller någon reservant svarat på. Jag vill emellertid låta udda vara jämt, herr talman, och icke för denna gång göra något yrkande i denna sak.

På grund av vad jag anfört, tillåter jag mig att yrka bifall till de båda reservationer, som förekomma vid utskottets betänkande.

Herr Räf: Båda sidornas talare, såväl högerns som vänsterns, hava varit överens därom, att den fråga, som föreligger, är en mycket allvarlig fråga, och därför tror jag också, att den bör behandlas allvarligt och ses noga i sömmarna. Det gäller nämligen — enligt motionerna skall åtminstone detta vara uppgiften — att på det sätt som de föreslagit söka hindra krigiska för-

vecklingar för vårt land. Och reservanterna tro, att dessa krigiska förvecklingar skola kunna hindras genom den anordning som de föreslagit. Då jag suttit och lyssnat till diskussionen och läst till ärendet hörande handlingar, har jag däremot verkligen blivit mer och mer övertygad om, att vi ingalunda på dessa vägar kunna komma förbi de allvarliga omständigheter, som det här varit fråga om. Jag har tvärtom kommit till den mycket bestämda åsikten, att vi äro ute på en mycket vinglig och farlig stråt, om vi följa de förslag från vänstersidan, som här föreligga. Och det är endast därför, som jag tagit till orda i dag. Jag vill verkligen vara fri från alla de äventyrligheter, som vi härvidlag kunna råka ut för.

Frågan rör sig om ett bestående av samarbetet mellan regering och riksdag ifråga om utrikesangelägenheter. Detta skulle nu ske genom tillsättandet av ett utrikesutskott, om jag så må kalla det. Läser man igenom handlingarna, så befinnes det nämligen, att det uppstår en mycket stor svårighet både för motionärerna och reservanterna redan då det gäller att finna det lämpliga namnet på detta utskott. Redan detta visar nog, hur tanken famlar över ett område, som man icke fullt behärskar.

Uppgiften för detta utskott, som jag tills vidare vill kalla utrikesutskottet, är det ganska svårt att komma underfund med. Såväl reservanterna som motionärerna hava också haft svårt att reda ut, vad de åsyfta med detta utskott. Enligt motionärerna skulle det emellertid vara fråga om, att detta utskott skulle utöva kontroll över utrikesangelägenheterna och hava medbestämmanderätt med avseende på dem. Jag citerar orden omedelbart. På ett ställe heter det, att man skall hava samarbete, och på ett annat ställe, att det skall vara ett rådgivande utskott. I konstitutionsutskottets utlåtande förekomma många andra uttryck med olika betydelse, men jag skall icke återgiva mera. Detta kan vara nog.

Jag skall förnämligast fästa mig vid det sista uttrycket »ett rådgivande utskott». Det har sagts här förut, att detta rådgivande utskott icke skulle ha någon vidare inverkan på saken. Hur skall det vara möjligt och vad skall det tjäna till att sätta till en rådgivande församling, som icke har någon inverkan på ifrågavarande ärenden. Och är det fråga om en rådgivande församling, så måste den väl ovillkorligen komma att på något sätt dela ansvaret med de organ, till vilka den står i rådgivande ställning. I annat fall skulle det bliva så, att Konungen skulle hava sitt statsråd med ansvar, men bredvid detta skulle riksdagen sätta till ett råd utan ansvar. Ty icke uti vare sig reservationen eller motionerna finnes någon antydning om att detta »råds råde» skulle på något sätt stå i någon som helst statsrådet motsvarande ansvarighet. Det måste anses hava ett visst inflytande, men detta inflytande skall man icke hava någon möjlighet att kontrollera ordentligt. Den omständigheten ber jag att allvarligt få betona. Man säger kanske, att det är mycket sannolikt, att den som

Ang. samarbete mellan regeringen och riksdagen i utrikespolitiska angelägenheter m. m.

(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.

(Forts.)

blir invald i ett sådant utskott och icke sköter sig, icke vidare blir riksdagsman. Ja, tänk vilken förfärlig förlust för en person att icke bli riksdagsman och få sitta här och hava det så utomordentligt bra! Man förstår emellertid, att man icke kan komma i tillfälle att lägga något annat ansvar på dessa personer. Något sådant framgår åtminstone icke på något ställe i handlingarna.

Vidare ber jag att få säga, att om vi finge ett sådant utskott bredvid regeringen och naturligtvis, då det förnämligast gäller ministeriella ärenden, närmast bredvid utrikesministern och ett annat land skall förhandla med vår utrikesminister i allvarliga angelägenheter samt detta land i sin ordning står i visst förhållande till ett tredje land, vilket alldeles nödvändigt fordrade hemliga förhandlingar, så blir resultatet det, att vi omöjligen kunna förhandla med detta land. Men detta kan komma att gälla även ett tredje och fjärde land, och på det sättet riskera vi att bli isolerade. Men vi äro nog isolerade förut.

Nu är frågan den: vad skall detta utskotts befogenhet vara? Då svarar herr Palmstierna: det skall äga initiativrätt gentemot Konungen, inhämta upplysningar o. s. v. D. v. s. det skall stega iväg upp till Konungen och begära att få detta, detta och detta.

Hur kommer nu detta utskott rörande utrikesangelägenheter att se ut? Jo, det kommer vad andra kammaren beträffar att se ut ungefär som denna kammare under dess olika utvecklingsperioder. Det är ganska sannolikt, att det blir de mest aktningsvärda ibland oss, som komma att sitta i detta utskott, ty det blir nog spetsarna inom partierna och de få väl anses vara de allra raraste av alla. Men i alla fall!

Så skall väl utskottet hava någon rätt gentemot riksdagen. Ja, då föreslår herr Palmstierna, att det skall äga motionsrätt och dessutom rätt att avgiva utlåtanden såsom de andra utskotten. Vad blir då händelsen? Jo, blir det fråga om att här i riksdagen väcka motioner som röra utrikesangelägenheter, så måste dessa motioner följaktligen, ifall det skall gå som herr Palmstierna vill — och blir det icke så första gången, så kommer dock utvecklingen att gå därhän — dessa motioner måste, säger jag, remitteras till detta utskott, och då kan det uppstå en remissdebatt av mycket allvarlig beskaffenhet i avseende på våra utrikespolitiska förhållanden. När sedermera dessa motioner behandlas av utrikesutskottet, som jag tills vidare vill kalla det, tror man då verkligen, att meningarna inom detta utskott skulle bli så överens, att det icke kommer att avgivas några reservationer till utlåtandena? Och följden av detta blir, att det då kommer att bli lika öppna diskussioner om dessa saker i kammaren som någonsin om de inrikespolitiska angelägenheterna. Men hur tror man, att detta skall taga sig ut inför utlandet under isynnerhet kritiska tider?

Då säger man kanske: Ja, men reservanterna ha icke gått så långt. De vilja endast att regeringen skall vara skyldig att till

denna förtroendenämnd utlämna eller för den framvisa de handlingar, som förtroendenämnden — för att fortfarande hålla mig till detta namn — anser sig böra fordra, och i »samråd med regeringen etc.» Ja, där ha vi återigen samma ord angående utskottets uppgift, och då kommer jag tillbaka till samma sak, som jag nyss talade om. Skall det verkligen vara ett samråd, utan att det också blir delaktighet i ansvaret och utan att denna delaktighet i ansvaret på ena eller andra sättet skall kunna göras gällande? Jag finner verkligen detta icke vara riktigt väl beställt.

*Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)*

Så säger man vidare, att detta utrikesutskott särskilt skulle ha att göra med endast de betydelsefullaste åtgärderna inom utrikespolitiken. Ja, tacka för det, att det är med de betydelsefullaste sakerna, det skall ha att skaffa. Just när det kanske är som allra betydelsefullast, skulle man här kunna få bevittna, att en tämligen nyuppsatt andra kammare samlas och att ur denna andra kammare väljas några personer, som tilläventyrs förut icke alls följt händelserna på utrikespolitikens område, men nu skulle dessa personer inträda och giva råd i de mest betydelsefulla angelägenheter, som utrikesministeriet för tillfället kan ha att handlägga. Och detta, säga reservanterna, oaktat de omedelbart därefter framhålla, att i avseende på detaljerna torde utskottet sakna förutsättningar att i dem ingripa. Jo, jag tackar jag! Man har icke förmåga att döma i detaljerna, men när det blir fråga om att träffa ett verkligt allvarligt avgörande, då får man ett, tu, tre ljus såsom ifrån höjden!

Det är mycket intressant att följa reservanternas resonemang, och det var icke mindre intressant att följa herr ordförandens resonemang här, när han skulle uppställa principerna, ändamålet o. s. v. med hela denna apparat. Jag försäkrar, att jag mycket noggrant och flera gånger har läst igenom reservanternas utlåtande, och jag rekommenderar för resten både utskottets utlåtande och reservanternas utlåtande till allvarligt genomläsande. Emellertid, sedan reservanterna väsentligen ha reducerat vad herr Palmstierna påyrkat — ty det är då åtminstone någonting — så återstår knappast någonting alls. Jag frågar: vad skall det nu ha för uppgift, detta utskott? Ja, utskottet skall, heter det, icke, såsom herr Palmstierna vill, ha likställighet med de vanliga utskotten. Nej, för all del, ingen allmän likställighet med de vanliga utskotten. Men när jag sedan skall se efter, vilken ställning det skall ha, så är det ingenstades uttalat. Jag tror, att vem som helst skall bli strandsatt, om han försöker finna något uttalande därom, och man skulle kunna spörja, om ens Kungl. Maj:t, kan utfundera, vad reservanterna vilja ha, sedan de i viss mån ha kasserat, vad herr Palmstierna påyrkat.

Vidare säger man emellertid på flera ställen, att på detta sätt skola representationen och folket få reda på, hur de utrikespolitiska angelägenheterna skötas. Tror någon det? Om det till

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

exempel från riksdagens båda kamrar utses lika många sådana förtroendemän som regeringens ledamöter, för att vara tillsammans med regeringen vid handläggningen av dessa angelägenheter, tror då Andersson och Pettersson och Lundström här i kamraren, att vi därför få reda på dessa utrikespolitiska angelägenheter? Jag tror det icke.

Vidare har det sagts, och det ha vi hört även av flera anföranden här i dag, att icke blott representationen utan landet i sin allmänlighet, eller, som ett annat uttryck var, folket i allmänhet skulle få reda på dessa saker. Tror någon verkligen, att våra utrikesangelägenheter på detta sätt skulle kunna av regeringen föreläggas detta utskott och representationen i allmänhet samt förkunnas landet runt, så att folket skulle riktigt kunna förstå hur man bör handla i utrikespolitiskt avseende? Jag tycker, att den som talar så... ja, det må vara, att det lämpar sig att säga så på folkmöten, men att säga det i andra kammaren och att skriva det i motioner förefaller mig verkligen vara litet riskabelt. Nej, det torde fast hellre gå som herr Lindhagen säger, att detta utskott kan bli lika farligt som en enväldig regering. Och huruvida, enligt reservanternas förslag, man i kamraren kommer att få reda på någonting — när man har kasserat herr Palmstiernas framställning — det lämnar jag fullständigt därhän, till dess jag får höra, på vilket sätt dessa upplysningar skulle komma riksdagen till del. Så långt jag kan tolka reservanternas framställning, är det mig obegripligt, hur vi här i kamraren skulle kunna bli fullständigt insatta i dessa utrikespolitiska ting. Men det kanske vi få höra sedan.

Nu säger man vidare här i papiren, och det ha vi ju också hört i flera anföranden i dag, att vi äro så utestängda från möjligheten att på något sätt följa utrikespolitiken, och att vi därför måste göra någonting åt detta. Jag föreställer mig, att herrarna ha läst sid. 5 i konstitutionsutskottets utlåtande. Vi framhålla där, att det för närvarande ingalunda saknas möjligheter för åvägabringande av en samverkan mellan regering och representation. Bland annat ha vi därvidlag särskilt hänvisat till § 54 regeringsformen med dess bestämmelse om särskilda deputerade. Vidare erinras om, att utrikespolitiska angelägenheter många gånger ha framkommit i riksdagen i remissdebatter, genom konstitutionsutskottsbetänkanden, genom statsutskottsbetänkanden och genom tillfälliga och särskilda utskotts betänkanden samt vid under tystnadsplikt förda förhandlingar i utskott och delvis i kamrarna inom slutna dörrar o. s. v. Vi minnas ju, hur vi 1905 arbetade här inom kammaren, och vad som då förekom skulle ju ingen annan människa få höra. Dagen därpå stod det visserligen i Köpenhamnstidningarna, men meningen var i alla fall, att ingen skulle få veta, vad vi då sade. Dessutom finns det möjlighet att vid behandlingen av kungliga propositioner och enskilda motioner samt genom dechargebetänkanden och i interpellationsform komma in på utrikespolitiska angelägenhe-

ter. Nog kan man väl använda något av allt detta för att uppnå vad man vill åstadkomma.

Om något visar, hur möjligt det i själva verket är, så månne det väl vara en händelse i dessa dagar, då man framställt en interpellation av så allvarlig beskaffenhet, det må jag bekänna, som över huvud taget någonsin kan komma att diskuteras i något parlament. Dessutom ha vi § 57 riksdagsordningen, enligt vilken enskild riksdagsman kan framställa en anmärkning även i fråga om utrikespolitiken, vilken anmärkning då omedelbart skall gå till konstitutionsutskottet. Vidare ha vi på sista tiden i tidningarna sett, att det finns ännu ett sätt, isynnerhet för dem som sitta i hemliga utskottet, att gå tillväga, men jag fruktar, att det sättet icke är fullt lojalt, så jag vill icke tala därom.

Jag har anfört allt detta bara för att illustrera, att det verkligen finnes många sätt att gå tillväga, när det gäller att försöka få reda på dessa förhållanden. Dessutom, mina herrar, när vi med det sätt att sköta de utrikespolitiska angelägenheterna, som hittills tillämpats, ha haft en hundraårig fred, varför skulle vi då nu gripa till en sådan här åtgärd, i synnerhet då tidsförhållandena äro sådana, som de äro. Man må resonera hur man vill, så måste väl, ifall vi fatta ett sådant här beslut, detta betraktas så som hyste vi misstroende åt något håll och ansåge, att allt icke sköttes som sig bör på detta område. Så skulle åtminstone jag helt säkert betrakta det, om jag stode utanför saken. Jag har därför, i fråga om denna punkt, som är den väsentliga ingalunda kunnat finna, att den gjorda framställningen är, såsom det heter i riksdagsordningen § 38:1 *nödig* och *nyttig*. Jag har icke kunnat finna att den är *nödig*, och ingen har kunnat överbevisa mig om att den är *nyttig*. Följaktligen har jag måst ställa mig på den punkt, där utskottsmajoriteten har ställt sig, och jag yrkar därför i detta avseende bifall till utskottets hemställan.

Medan jag har ordet, är det en sak till som jag skulle vilja säga några ord om, och det är en sak, som helt säkert kommer att väcka uppmärksamhet, nämligen frågan om förfarandet när Konungen vill börja krig. I det avseendet framställes det, i synnerhet i pressen, ungefär så, att när han vill slå till, så är det bara att handla och därmed jämnt. Jag skall därför taga mig friheten uppläsa den paragraf, som man här vill ändra, och jag hemställer, huruvida man kan säga, att Konungen enligt denna paragraf är så fri i detta avseende, som man söker framställa det. Det heter nämligen i § 13 regeringsformen: »Vill Konungen börja krig eller sluta fred, kalle då till ett utomordentligt statsråd statsrådets samtliga ledamöter, framställe för dem de skäl och omständigheter, som härvid till övervägande förekomma samt äske däröver deras yttranden, vilka de skola var för sig, med den ansvarighet 107 § bestämmer, till protokollet avgiva». Förstår man då icke, att situationen i ett dylikt fall är till den grad allvarlig, som den gärna kan bli, och någon måste väl efter ett sådant utom-

*Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.*
(Forts.)

*Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter*

ordentligt statsråd ha makten i sin hand att säga nej eller ja. Men när allt kommer till allt, så blir det nog, då beslut verkligen skall fattas, icke fråga om en enda persons handling. För dem som närmare vilja sätta sig in i hithörande ämnen rekommenderar jag att genomläsa konstitutionsutskottets bilaga 1 eller åtminstone sidorna 11—14 däri. Man skall då finna, med vilka utomordentligt starka garantier konungamakts utövning i detta avseende är omgärdad. Man måste komma till den slutsatsen, att den, som under sådana förhållanden tvärtemot folkviljan och tvärtemot riksdagen skulle förklara krig, ja, jag vill icke säga, att han skulle sakna . . . , men det vore mycket betänkligt ställt. Jag rekommenderar för övrigt hela detta utskottsbetänkande. Litet var av riksdagsmännen behöva helt säkert ordentligt studera det. Jag vet väl, att konstitutionsutskottets utlåtanden inte precis äro så intressanta att läsa. Det är ingalunda som att läsa tidningar. Men det blir nödvändigt att sätta sig in i dessa stycken, och jag rekommenderar därför, som sagt, utlåtandet till studium, sedan man kommit hem.

(Forts.)

Emellertid, på grund av allt vad jag tagit del av även i denna punkt, ber jag att också därvidlag få yrka bifall till utskottets hemställan. De övriga sakerna äro icke mycket att tala om, tycker jag, men då jag har ordet, ber jag att även beträffande dem få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr S a n d l e r: Herr talman, mina herrar! Jag tror, att kammaren gör klokt i att koncentrera sin uppmärksamhet på de centrala punkterna i den komplex av ärenden, som i detta utlåtande är förelagd kammaren till avgörande. Jag skall därför för mitt vidkommande icke gå in på några detaljfrågor. Jag skall icke heller gå in på de erinringar, som jag skulle kunna på någon punkt göra mot den motivering, som finens till reservanternas hemställan, till vilken jag kommer att yrka bifall. Det centrala i detta ärende synes mig vara, att man besvarar två frågor.

För det första: bör man vidtaga några åtgärder i syfte att lagfästa ett närmare samarbete mellan regering och riksdag beträffande utrikespolitiken? För det andra: bör man på klarare sätt än som skett i våra grundlagar uttrycka de allmänna riktlinjerna för hela vår utrikespolitik, för syftet med rikets krigsmakt — med ett ord sagt ge ett klart och fullkomligt otvetydigt uttryck för svenska folkets fredsvilja?

I fråga om det första spørsmålet har kammaren närmast att taga ställning till den allmänna frågan, huruvida kammaren vill säga, att den finner allt vara bra som det för närvarande är, eller om kammaren vill uttala sig för behovet av en utredning rörande formen för det närmare samarbete mellan regering och riksdag, som kan vara erforderligt. Det har från utskottets sida framförts en hel del invändningar mot det yrkande, som föreligger i reservationen. Dessa invändningar äro ytterligare understrukna förut här

i kammaren av åtskilliga talare. Jag skall tillåta mig att upptaga till behandling några av dessa invändningr.

Det framhålles för det första, att det icke är bevisat, att de nuvarande anordningarna skulle ha varit till någon skada, och man hänvisar — det har gjorts upprepade gånger under diskussionen — till den hundraåriga fred, vi haft lyckan åtnjuta. Jag skulle vilja fråga herr Hallendorff, som också var inne på detta, om det verkligen är utskottsmajoritetens mening, att den med sitt uttalande vill visa, att de nuvarande anordningarna äro riskfria. Ty det är ju det, saken gäller. Det faktum, att vi levat hundra år i fred, bevisar i och för sig naturligtvis icke, att de anordningar, som under dessa hundra år förekommit, varit av riskfri beskaffenhet. Jag skall tillåta mig att i avseende på de risker, som kunna ha förelagat, men som vi lyckligtvis undgått, hänvisa till ett litet uttalande, som gjordes en gång, då en hithörande fråga debatterades i andra kammaren, av Sven Adolf Hedin. Då gällde det § 74 i regeringsformen, som ju har mycket att göra med den angelägenhet, som nu sysselsätter kammaren. Han förklarade då i sin motion, att det »flera gånger i mannaminne hänt, att landet varit helt nära att störtas i krig uteslutande genom regeringens eget förvållande eller rättare sagt genom regentens personliga beslut och åtgärder». Jag skulle vilja hemställa till herr Hallendorff, som gav oss en liten lektion i historia, medan han hade sitt anförande, huruvida icke i det förgångna just finnas sådana fall — och just ibland dem, han dristade sig anföra såsom bevis på motsatsen — som bestyrka vad Sven Adolf Hedin uttalat. Herr Hallendorff anförde flera olika exempel. Av dem äro redan en del behandlade av herr Edén. Han anförde bland annat förhållandena under dansk-tyska krisen: och därmed ville han visa vad? Ville han visa, att riksdagens starkare inflytande på utrikespolitiken skulle varit en ökad risk för freden? Jag vet icke riktigt, men det borde ju ha varit det, han menade, om det över huvud taget hade något att göra med detta. Ifall det nu verkligen skulle vara herr Hallendorffs mening, att det varit värre i denna situation och en del andra, om riksdagen haft större inflytande på de utrikespolitiska angelägenheterna, vill jag hemställa till honom såsom historiker, om man i alla fall icke i den historiska sanningens intresse får konstatera, att just vid det åsyftade tillfället det fanns en annan statsmakt i toppen, om vilken man med mycket större rätt kunde göra gällande, att den statsmaktens handläggning av utrikespolitiken sannerligen icke varit riskfri. Ja, det har jag läst mig till under en mycket enkel kurs i historia, som jag genomgått. Herr Hallendorff är ju professor i historia, och det kan ju hända, att det ser annorlunda ut ifrån höjderna. Det kan ju mycket väl hända, något som undgått mig alldeles, att här förberedes eller måhända redan har försiggått någon ny »Ehrenrettung» ifrån det håll, där man sysselsatt sig så mycket med »Ehrenrettung» av Gustaf IV Adolf. Jag för min del kan verkligen icke av vad som kan läsas i den svenska historien inse, att det finnes något alls, som bevisar, att det skulle för

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

Sverige varit värre i vare sig den ena eller andra uppgivna situationen, om svenska riksdagen haft litet mer att säga. Däremot kan jag ge herr Hallendorff alldeles rätt i att det har sina mycket allvarliga risker, att diverse pratmakare i landet emellanåt ropa högt om krigsåtgärder åt det ena eller andra hållet.

Sedan säges det nu i utskottets argumentering, att det för närvarande finnes möjlighet för en samverkan mellan regering och riksdag, och att det egentligen skulle vara till skada för oss, om den nuvarande mångsidigheten skulle komma att försvinna för några andra anordningar. Man pekar därvid på olika saker: det hemliga utskottet och tillfälliga debatter i anledning av propositioner. Man pekar på unionsuppgörelsen och dess särskilda utskott. Och man pekar på interpellationsinstitutet. Ja, om de allra flesta av dessa saker gäller ju, att de äro avsedda för kristillfällen och endast kunna komma till användning under kristillfällen. Men jag får verkligen hemställa, därest det över huvud taget är berättigat och nyttigt, att riksdagen på ett eller annat sätt deltagar i utrikespolitiska spörsmål, om det icke vore klokt och välbetänkt att låta denna medverkan komma till stånd på ett *tidigare* stadium, än då en kris brutit ut eller är under närmaste förberedelse. Flertalet av dessa åtgärder äro således icke tillämpliga på normala förhållanden. Vad nu t. ex. unionsuppgörelsen beträffar, läser den väl icke komma att upprepa sig, så att den är icke något att hänvisa till. Och jag vill för övrigt säga att just det exemplet visar, hurusom man från regeringens sida i alla fall, när det gäller allvar, anser, att man måste ha riksdagen med i utrikespolitiska affärer.

Det som sedan återstår, när man gått igenom listan, är för normala förhållanden interpellationsinstitutet. Kan man verkligen säga sig, att detta användande av interpellationer skulle vara ett tillräckligt medel för upprätthållandet av en behöfelig samverkan mellan regering och riksdag? Det synes mig vara en alldeles för tunn tråd, som härmed spänns mellan statsmakterna. Den kan lätt brytas. För resten kan man vända på saken. Herr Räf var inne på detta, och det var en av de få punkterna i hans anförande, som jag kan finna anledning att närmare behandla. Han erinrade om att redan med nuvarande former ges tillfälle att framställa ganska allvarliga interpellationer. Det var nästan med en viss rysning, han talade om att sådana interpellationer kunde framställas. Ja, herr Räf, kan man verkligen icke ha anledning att med den synnerligen färsk erfarenhet som vi ha — dock icke i denna kammare — om att interpellationsvägen sannerligen icke är riskfri, kan man icke inför ett sådant skådespel fråga sig, om icke anledning finnes för riksdagen att överväga om andra och lämpligare former för riksdagens handläggning av *vissa* utrikespolitiska ärenden? Det är en sådan hemställan, som kammaren skulle komma att göra till regeringen, ifall den bifölle den reservation, som är avgiven av herr Edén m. fl.

Så säges det vidare i utskottsutlåtandet, att det ju icke är av någon betydelse för det allmänna fredstillståndet, ifall man nu skulle

slå in på denna väg. Ja, här är man inne på ett område, som det är nästan omöjligt att diskutera, ty vad som för den ene är en axiomatiskt självklar sak är för den andre bara allmänna slagord och tomma fraser utan den ringaste bärande kraft, så att en diskussion här om har icke någon synnerligen gynnsam förutsättning för att leda till något resultat. Men det kan ju i alla fall vara tillåtet att säga ett par ord om den saken. Jag tänker icke upptaga någon akademisk diskussion om huruvida det ligger några *absoluta* fredsgarantier däri, att man tillerkänner parlamenten ökad kontroll över utrikespolitiken. Jag tycker, att man kan nöja sig med att ställa upp en enklare fråga. Blir det större garanti eller blir det mindre garanti för freden, om de utrikespolitiska ärendena handläggas under samverkan mellan regeringarna och parlamenten eller om det sker såsom för närvarande? Det är alldeles tillräckligt att besvara den frågan. Låt mig då först konstatera — jag undrar, om det verkligen är någon, som på allvar vill bestrida den satsen — att den stora majoriteten av befolkningen i Europas olika länder finner sig ostridigt synnerligen väl till freds med att slippa krig och få leva kvar under normala och fredliga förhållanden. Därav följer ju också, att i den mån, som folkmajoriteterna ha ett behörigt inflytande i parlamenten, böra också dessa majoriteter inom parlamenten vara att betrakta såsom fredsfaktorer i det avseendet, att deras vilja i första rummet bör anses vara inriktad på fredens bevarande. Nu säga de, som hålla på ett närmare samarbete mellan regering och riksdag i nu förevarande frågor, att det är till förmån för fredens sak, om man tillgodogör sig dessa fredskrafter, som alldeles ostridigt måste finnas i de moderna ländernas parlament. Från den andra sidan menar man, att detta har ingen betydelse, och på sina håll säger man till och med, att det skulle vara till skada för freden; regeringarna äro nämligen lika, ja, mera fredsvilliga, säga några, än folkmajoriteterna och parlamentsmajoriteterna.

Om jag tillsvidare antager, att regeringarna äro lika fredsvilliga, måste jag fråga mig: skulle det verkligen vara så, att regeringarnas förmåga att kunna fortsätta med en fredlig politik och att kunna förhindra den kritiska katastrofen bleve större därigenom, att de isolerade sig från de fredskrafter, som finnas inom parlamenten, än om de kunde under lämpliga former samverka med de fredsfaktorer, som i varje fall finnas inom parlamentsmajoriteterna? Det ligger för mig något fullkomligt obegripligt i den åskådningen, att en regering vilken som helst gudbevars har kompetens och möjligheter att föra en fredsbetryggande politik, medan däremot de personer, som sitta i riksförsamlingarna, skulle sakna denna kompetens och dessa möjligheter. Detta blir för mig så mycket mer obegripligt, då man iakttagar, hurusom, åtminstone i vissa länder, regeringarna äro parlamentariska och statsråden äro komna just ur de folkförsamlingar, vilkas kompletta inkompetens att syssla med utrikespolitik vederbörande alltjämt bruka understryka. Det finnes rent av i vissa länder socialister, som äro komna ur parlamentens mitt och som ha säte och stämman i en regering. Enligt det resonemang, som föres av utskotts-

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

*Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)*

majoriteten, måste man verkligen förutsätta, att det med dem försig-
gått någon besynnerlig förvandling, så att medan de sutto i parlamen-
ten tillsammans med sina parlamentskolleger, dögo de icke alls till att
syssla med utrikespolitik, men då de gingo in genom dörren till stats-
rådsrummet, fingo de ett slags uppenbarelse från ovan, som gav dem
alla de kompetensmöjligheter, som de förut saknade. Det kan för öv-
rigt göras den lilla erinran, att i ett sådant land som exempelvis
Frankrike, vilket land jag nyss åsyftade, är det i alla fall på det sätt-
et, att den franska kammarens utrikesutskott tillerkännes ett myc-
ket betydande inflytande på de utrikespolitiska affärerna; det vet
naturligtvis professor Hallendorff mycket väl och mycket bättre än
jag.

Nu vidhåller ju herr Hallendorff, som jag här närmast skulle
vilja rikta mig emot, i alla fall sin sats, att om man ser på den hi-
storiska erfarenheten, vittnar den till förmån för hans uppfattning,
att här icke bör ske någon ändring alls, utan att allting är gott och
väl, såsom det är för närvarande. Men är det icke litet djärvt, herr
Hallendorff att nu år 1916, sedan man haft två år på sig att fun-
dera på vad som inträffade i juli månad 1914, komma och åberopa
den historiska erfarenhetens vittnesbörd till förmån för det gamla
systemet, då regeringarna ensamma sysslade med utrikespolitik? Om
någonting torde stå klart för det stora flertalet, är det väl ändå det,
att detta gamla system har gjort riktigt ordentligt bankrutt. Det
föreföll mig därför verkligen djärvt att få höra ett sådant åberopan-
de av den historiska erfarenheten komma från en historiker.

Herr Hallendorff visade sig ha ett synnerligen stort intresse
för att dela ut betyg här i kammaren och hit överflytta den funk-
tion, som han naturligtvis med all rätt utövar i en helt annan miljö
än riksdagens andra kammare. Men jag får verkligen fråga kam-
maren: är icke det betyg, som världskriget självt har utdelat över
det gamla systemet, i alla fall värt lika mycket, och väger icke
detsamma lika tungt som herr Hallendorffs betyg här i kammaren åt
dem, som han anser sig kunna behandla på liknande sätt, varpå
han i en annan miljö behandlar sina disciplar? Herr Hallendorff
säger, att detta angår ju icke alls Sverige, ty vi ha ju icke ställt
till världskriget — vilket ju är alldeles riktigt. Men jag trodde
verkligen, att vi här i Sverige skulle kunna taga någon lärdom av
den katastrof, som skett ute i världen utan att själva behöva vare
sig vara med i den blodiga läxan eller på något sätt vara diplo-
matiskt eller moraliskt medskyldiga till, att denna katastrof kom-
mit till stånd. Jag förstår, uppriktigt sagt, icke alls, varför vi
skulle vägra att av världskriget draga de lärdomar, som äro att
hämta därav, trots det att vi själfvallet icke alls ha något att göra
med frågan om, huru världskriget kom till.

Det finnes också andra saker i utskottsmajoritetens utlåtande,
som det kan vara anledning att uppehålla sig vid. Det framhålles
på flera ställen, huru farligt det skulle vara att göra någon änd-
ring i dessa förhållanden. Man säger, att det skulle vara »menligt
för riket» och »just nu synnerligen farligt». Det skulle vara men-

ligt därför, att förhandlingsmyndigheten måste vara koncentrerad, och man får icke ställa det så, att det blir ett »vacklande hit och dit» i utrikespolitiken, och det skulle vara farligt just nu, därför att det skulle vara ett misstroende till regeringen och skulle, säger man, minska regeringens respekt utåt.

Jag vill blott ställa några mycket enkla frågor mot dessa påstående i utskottsmajoritetens betänkande. Låt mig taga det nu aktuella fallet. Alla erkänna väl, att det fundamentala i svensk utrikespolitik för närvarande är bevarande av landets neutralitet, fullföljande av den freds- och neutralitetspolitik, som regeringen förklarat sig ämna iakttaga. Då frågar jag: skulle det vara menligt för riket, om riksdagen i denna fundamentala punkt finge ett starkare inflytande, då hela världen vet, att från riksdagsmajoritetens sida kan aldrig ges annat än det allra kraftigaste stöd åt en sådan orubblig neutralitetspolitik? Skulle det verkligen komma att innebära något vacklande hit och dit i fråga om vår neutralitetspolitik, därest riksdagsmajoritetens inflytande i dessa utrikespolitiska affärer vore större? Och skulle det verkligen vara ett misstroende mot regeringen, om riksdagen säger, att den gärna vill vara litet mera med i dessa frågors behandling? Skulle det minska regeringens respekt utåt, om det bleve klart för hela världen, att det icke blott är den ena statsmakten man har att göra med här, utan bägge statsmakterna tillsammans, som i intim samverkan företräda en och samma utrikespolitik?

Det är en sak till, som jag här skulle vilja något syssla med, och det är frågan om § 13 regeringsformen. Jag kommer därmed in på den andra centrala frågan här, såsom jag ser denna sak. Det gäller frågan, om det icke bör i grundlagen klarare sägas ifrån, vad som är vårt lands enda fundamentala riktlinjer i utrikespolitiken. Det föreligger en motion från den socialdemokratiska riksdagsgruppen, som går ut på en ändring av denna § 13, så att man skall få bort det tvetydiga uttrycket »börja krig» och få klart utsagt, att denna paragraf i grundlagen icke kan ha någon annan innebörd än den, som tidigare kommit till uttryck i § 74 regeringsformen. På denna punkt har utskottsmajoriteten icke alls inlåtit sig, utan den nöjer sig här med att hänvisa till ett gammalt utlåtande från konstitutionsutskottet vid 1911 års riksdag. Men det är väl att märka, att detta utlåtande endast sysslar med en del av denna fråga. nämligen endast med frågan om begränsning av *Konungens* maktbefogenhet på detta område och att det den gången icke alls var fråga om att ändra uttrycken i § 13, så att man skulle klarare få fram i vilka fall krigiska åtgärder över huvud taget kunna tänkas förekomma från vår sida. Vad som här föreslås är att få till stånd en ändring även i denna del av § 13 regeringsformen.

Jag tror att det för denna frågas bedömande kan vara av intresse att gå tillbaka till behandlingen av § 74 regeringsformen, som härvidlag är ett föredöme. Saken är kanske ganska väl bekant, men jag vill i alla fall erinra om huvudpunkterna i den frågans behandling. Det förelåg år 1893 en proposition om rekvisitions-

*Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter*

*m. m.
(Forts.)*

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

paragrafens omredigering, och då föreslog Sven Adolf Hedin, att man skulle vidtaga en ändring av grundlagen i syfte att garantera, att neutralitet och försvar vore de enda ändamål, för vilka en användning av svensk krigsmakt kunde komma i fråga. Enligt propositionen hade paragrafens ingress fått följande lydelse: »Från den dag, då rikets krigsmakt, eller någon del därav ställes på krigsfot, vare sig för rikets skyddande från inblandning i krig med främmande makter eller för hotande krigsfaras avvärjande eller för utförande av redan uppkommet krig» etc. Sven Adolf Hedin, som för sin del ansåg, att dessa ordalag icke gävo den nödiga garantin, motionerade om, att ingressen i stället skulle få den lydelse, som den faktiskt för närvarande har, nämligen: »Från den dag, då enligt beslut av Konungen i statsråd och efter utfärdande av riksdagskallelse, rikets krigsmakt eller någon del därav ställes på krigsfot, vare sig för upprätthållande av rikets neutralitet, därest den, vid krig mellan främmande makter, av någon bland de krigförande skulle hotas eller kränkas, eller för avvärjande av ett befarat eller börjat angrepp» etc. Där är det sålunda klart utsagt, att de enda två fall, i vilka rekvisitionslagen skulle komma att få användning, skulle vara i ena fallet neutralitetens värnande och i det andra mötande av ett befarat eller börjat angrepp. Sedan en rad talare tillstyrkt den av Sven Adolf Hedin väckta motionen och endast en enda talare gjort yrkande i motsatt riktning, biföll riksdagens andra kammare förslaget utan votering. Debatten slutade med ett litet anförande av herr Persson i Mörap, vari han för sin del förklarade, att denna formulering av Sven Adolf Hedin ansåg han borde vara ett ultimatum från andra kammarens sida, som kammaren icke kunde få giva avkall på. Detta uttalande, som föregicks av åtskilliga andra i samma riktning, åtföljdes av talrika instämmanden. Det är nog åtskilliga ännu i dag kvar i riksdagen från den tiden. Jag har sett i protokollen, att bland dem, som instämde antingen i detta anförande av herr Persson i Mörap eller ock i något av de andra anförandena i samma riktning, finnas i varje fall två av de här närvarande kammarledamöterna, nämligen herr Daniel Persson i Tällberg och herr Hans Andersson, då i Nöbbelöv. Andra kammaren tog som sagt, Sven Adolf Hedins motion utan någon votering, och sedermera fann sig också första kammaren föranlåten att gå med på samma formulering efter några mätta repliker, som jag icke alls skall upptaga tiden med att här referera.

Därmed var det sålunda fastslaget av svenska riksdagen i vilka fall man tänkte sig, att krigsmakten skulle få komma till användning. Nu står det i § 13 regeringsformen helt allmänt om Konungens rätt att börja krig. Det är ostridligt, att ett sådant uttryck är tve tydligt, och det torde också vara ostridligt, att, sedan § 74 år 1894 fick sin nuvarande lydelse, grundlagens innebörd numera är sådan, att *ett svenskt anfallskrig icke har stöd i gällande grundlag*, ty i annat fall skulle ju hela denna ändring och hela striden därom varit alldeles meningslös. Frågan är då den: är det icke riktigast att man fullföljer denna linje från 1893—94 genom att göra en ändring även

i § 13 regeringsformen, så att det klart och tydligt ådagaläggas, vad som numera är meningen med densamma?

Under den debatt, som här fördes 1893 i denna fråga, gjordes av Sven Adolf Hedin ett uttalande, som jag skall tillåta mig att här återge. Han talade då å reservanternas vägnar och förklarade därvid: »I vårt förslag till ändring av 74 § uttalas — utan att därmed på något sätt begränsas den för Kungl. Maj:t i dessa hänseenden *nödvändiga* makten — att det svenska folkets politik uteslutande är en *freds- och neutralitetspolitik*. Den, som något följt med den utländska pressens diskussion under och efter den urtima riksdagen, skall — utan att jag därom behöver närmare uttala mig — förstå, varför ett beslut sådant som det föreslagna, vilket till sitt fredliga syfte icke kan av någon ärlig människa misskännas, nu vore önskvärt.»

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

Detta sades efter urtima riksdagen 1892, då riksdagen gått med på de 90 dagarna, vilket tydligen hade föranlett diverse diskussioner i utlandet om vad meningen därmed kunde vara. Jag tillåter mig framhålla vid detta tillfälle, då det icke är mer än två år sedan 1914 års härordning antogs, att det även nu kan sägas vara lika önskvärt, att det från riksdagens och i varje fall från andra kammarens sida göres ett uttalande i precis samma riktning, som man gjorde 1893. Det sker genom att vi bifalla den reservation, som här är avgiven och som innebär ett yrkande, att man beträffande § 13 skall fullfölja den linje, som riksdagen slog in på 1893, och göra en motsvarande ändring i nämnda paragraf. Jag förutsätter för mitt vidkommande, att den allmänna åskådning, som av riksdagens både första och andra kammare nu är nedlagd i § 74, delas av denna kammare alldeles oavsett partiståndpunkt. Jag tror, att det skulle ha varit synnerligen önskvärt, om det kommit till klart uttryck i utskottets utlåtande, att även utskottsmajoriteten har på denna punkt samma uppfattning och att den skiljer sig från reservanterna i det avseendet, att den icke vill vara med om att skriva om denna paragraf. Men jag måste bekänna, att av en del av vad som här sagts framgår sannerligen icke mycket av den förståelse för vikten av just denna fråga, som jag för min del finner, att riksdagen tidigare har ådagalagt, då saken varit på tal. Det är tillfälle nu för kammaren att stryka under, att denna kammare i dag står på alldeles samma ståndpunkt som år 1893 i dessa viktiga ting, och jag tror, att det skulle vara synnerligen nyttigt, om man här visade i dag på denna punkt samma fasthet — jag vet icke, om jag vågar hoppas på samma enighet — som man ådagalade år 1893. För min del tror jag, att kammaren genom ett sådant beslut skulle komma att följa några av sina allra bästa traditioner.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Edén m. fl. avgivna reservationen.

Med herr Sandler förenade sig herr *Branting*.

Herr Palmstierna: Herr talman! Jag har begärt ordet för en särskild replik till herr Hallendorff. Då jag inledde denna

Ang. sam- debatt, tog jag mig friheten fråga herr Hallendorff, vem som skulle
 arbete mellan tala från utskottets sida, och då anmälde sig herr Hallendorff såsom
 regeringen och förste opponent. Men jag må säga, att när jag hörde hans anför-
 riksdagen i ut- rande, fick jag den uppfattningen, att snarare var det tredje oppo-
 rikspolitiska nentens befattningsman, som han skötte här i kammaren, ty de inlägg,
 angelägenheter m. m. som han gjorde och där han gick in på en hel del uttryck i en
 (Forts.) bilaga till min motion, erinrade snarare om tredje opponentens
 mera skämtsamt gjorda inlägg i en akademisk disputation, än de
 hörde hemma vid en allvarlig behandling av ett ämne sådant som
 detta. Jag tror för övrigt, att rektorn spelade den ärade riks-
 dagsmannen ett ordentligt spratt, när han kom inför kammaren
 med ett sådant kriorättande, som han företog sig.

Ty, mina herrar, när jag verkligen med stor uppmärksamhet
 följde hans anförande och hans kritik, var det sådana allvarliga
 saker, som han riktade sig emot, som att jag i stället för »sällan»
 hade använt ordet »vanligen icke», i stället för »harmoni» ut-
 trycket »i överensstämmelse med» och i stället för »dokument» or-
 det »meddelande», och där det heter, att »det icke utövas någon
 omedelbar kontroll», skulle ordet »stadgad» inflyta. I fråga om
 Belgien hade jag icke talat om de kungliga giftermålen — vilken
 alldeles utomordentlig betydelse kunna dessa icke spela nu för
 tiden i utrikespolitiskt avseende! Och vidare anmärktes, att jag,
 likaledes i fråga om Belgien, icke hade nämnt att någon officiell
 kommission icke finnes, när jag skrev, att ingen kontroll före-
 skrivits.

Hela aktstycket är i alla avseenden ett sammandrag av icke
 endast denna källa, som jag bland annat meddelat till, tror jag,
 utskottets sekreterare, att jag använt, utan även av andra källor, och
 jag har där uteslutit många saker och endast framhållit det vä-
 sentliga i frågan. Jag vill säga, att när herr Hallendorff efter
 den lilla kritik han gjorde, talade om, huru »fullständigt skev»
 hela framställningen vore, betvivlar jag ändå en liten smula om-
 dömesförmågan, det vågar jag säga.

Men, herr Hallendorff — om vi nu skola gå in på detta —
 jag tror, att herr Hallendorff känner till bilden om grandet i ögat
 och bjälken. Nå, gott! Jag tar utskottsmajoritetens utlåtande
 och ber kammarens samtliga ledamöter jämföra sid. 9 i detta ut-
 låtande med sid. 17 i bilaga 1: Historik. På sistnämnda ställe
 står ett mycket långt uttalande om de ministeriella protokollen,
 vilket uttalande år 1907 gjordes av dåvarande utrikesministern.
 Men när man sedan skall återgiva detta i utskottsmajoritetens
 utlåtande, så stryker man tre fjärdedelar av vad utrikesministern
 sagt. Tillåt mig verkligen kasta fram den lilla tanken, att det
 icke heller passat att medtaga det uteslutna. Där säger dåva-
 rande utrikesministern om protokollen i ministeriella ärenden, att
 »det vida övervägande flertalet av dem skulle kunnat utan någon
 olägenhet underkastas samma offentlighet som övriga regerings-
 ärenden». Och vidare säger han längre ned: »Tydligen finnes i
 allmänhet icke någon anledning att omgärda dylika ärenden med

särskild hemlighetsfullhet». Detta går icke riktigt bra i stycke med det bryska avstyrkande, som utskottet talar om i sitt utlåtande. Bäste herr Hallendorff, tänk ännu en gång på bilden om grandet och bjälken!

Emellertid ber jag att få taga upp ännu en sak. Herr Hallendorff mobiliserade från sin sida den historiska erfarenheten och förklarade tryggt och lugnt: den har *jag*, eller rättare sagt: den ha *vi* å vår sida. Jag undrar dock, herr Hallendorff, om det är skäl i, att man med sådan där överlägsenhet mantlar sig i den historiska erfarenheten. Böra vi icke samtliga med en viss ödmjukhet nalkas denna och säga, att vi vilja alla lära av historien och draga erfarenhet av dess vittnesbörd. Men detta kan man göra på ganska olika sätt, såsom även i mer än ett avseende visat sig här under dagens debatt. Herr Hallendorff tycker, att allting är bra, som det för närvarande är, det är den erfarenhet, som han har dragit av historien under dessa lugna 100 år.

Ja, herr Hallendorff, jag skall icke fördjupa mig i detta, utan ber endast att få erinra om kriserna 1864 och 1865, 1895 och även år 1905. Herr Hallendorff var inne på den liberala rörelsen 1863—64 under det polska upprorets tid och under det dansk-tyska kriget 1864, och det föresvävade honom därvid bilden av de la Croix' salong och den Blanch'ska oppositionen m. m. dylikt och kanske även det förslag, som kom fram i riddarhuset om ett inskridande i det polska kriget med svenska styrkor. Nog var det stor fara för handen i denna kris och, det vill jag säga, även i den därpå följande, liksom också år 1905. Jag tror att vi känna till den saken rätt mycket och att man här icke behöver gå in i detalj på densamma. Det var kretsarna omkring konungamakten och oansvariga rådgivare, som då rörde på sig, och vi kunna säga, att vad som också år 1905 utgjorde styrkan och fastheten på svensk sida, var bland annat uttalanden, som avgåvos i denna kammare och av dess lantmän. Det var dessa, som tillika med arbetarrörelsens representanter och deras åtgöranden, som mer än något annat gjorde, att vi år 1905 bevarade freden på sådant sätt, som skedde här i Norden.

Jag skall säga ytterligare en sak om den historiska erfarenheten, och det har avseende på det i detta sammanhang helt naturliga spørsmålet om frihetstiden i jämförelse med vår tid. Jag må med en viss tillfredsställelse konstatera, att herr Hallendorff icke kunnat jäva något av den karakteristik, som jag i alltför korta ordalag sökt ge om frihetstiden. Han sade, att jag icke yttrat något om det, som skedde inom riksdagarna. Jag vågar tro, att herr Hallendorff i själva verket icke klart uppfattat mina ord, ty tvärtom och med kanske starkare uttryck än dem, herr Hallendorff använde, utdömde jag vad som under partisplittringen skedde i form av förbindelser med främmande makter och allt detta, som därmed stod i samband. Vi äro säkerligen alldeles ense om detta, herr Hallendorff. Men måhända är det icke nyttigt för herr Hallendorffs meningsfränder, liksom det överhuvud taget icke

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

alls är nyttigt, att alltför, mycket fördjupa sig i frihetstiden, ty analogier kunna uppdragas, som sannerligen icke äro önskvärda.

Men jag vill nu icke längre uppehålla mig vid frihetstiden, utan skall — det kan jag ju få göra — säga ett ord till herr Räf. Det var verkligen under frihetstiden en företeelse, som när man läser om densamma, framträder undan för undan och som står i samband med *lantmannens ekonomiska frigörelsesträvan*, hans uppstigande till makt och inflytande i staten. Det är, att gång på gång och gång på gång pockar och kräver lantmannen i Sverige på att få medinflytande i fråga om, huru Sverige styres utrikespolitiskt, ty han får betala fiolerna för vad herrarna och de oansvariga ställa till i landet. Den historiska erfarenheten har lärt lantmannen, att det är av vikt minsann, att han tydligt säger ifrån: här går det icke att ställa till hur som helst, ty vi i bondeståndet önska fred i landet och inre förkovran och styrka, och vi klappa på den dörr, som varit slutet för oss. Så kommer detta att stå såsom ett bevis för fredsviljan inom folket och visa, hur betydelsefullt det är, att denna fredsvilja får komma in genom de stängda dörrarna. Jag skulle vilja säga, att det vore skäl icke minst i denna tid att runt Sveriges land odalmännen studerade 1700-talets historia ur denna synpunkt och förstode, hur viktigt det är icke minst för dem att tillvarataga sådana för hela nationen betydelsefulla intressen.

Det är verkligen rätt egendomligt, när man får höra ett sådant resonemang, som framfördes från talaren på smålandsbänken, när han försökte sig på att i den genre, som är honom egen, något röra vid »råds råde». Menade verkligen den talaren, att man skulle taga bort det, som man har av råds råde och hemligt utskott? Jag vill då säga, att ett borttagande av till och med denna svaga form för riksdagen att giva ett uttryck åt sina önsksningar om utrikespolitikens förande på ett sådant sätt, som folkets flertal vill, att den skall föras, att detta är något, som är skadligt för statsstyrelsen. Jag vill säga, att sådana uttryck för en totalt främmande åskådning, som kommit fram från utskottets högerrepresentanters sida, visa, att dessa icke förstå, att här är det fråga om ett *livsintresse* och något, som har djupa rötter bland folket. Man gycklar här över den s. k. folksjäl, som skulle vara någon sorts fredsgaranti, och det i denna tid! Jag tror, att man icke förstår, att de känslor och förmimmelser, varom det är fråga, röra sig djupt hos folket, och att ett beslut i denna kammare i överensstämmelse med reservationen landet runt — och jag hoppas även högt uppe — skall tolkas såsom ett bestämt uttryck för allvaret i vår fasta, av inga obehöriga inflytanden påverkade neutralitetspolitik, som vi önska att föra hela krisen igenom i detta land.

Herr Hildebrand: Herr talman, mina herrar! Då jag begärde ordet, var det icke min mening att liksom den föregående ärade talaren, liknande en sträng magister, ropa upp den ena odug-

liga skolpojken efter den andra för att giva honom snubbor, utan det var för att söka se saken ur något allmännare synpunkter.

Vi finna i debatten och i utskottets utlåtande, att det skett en gruppering i två stora grupper. Vari ligger då skillnaden mellan dem? Den ärade motionären herr Palmstierna angav i sitt första anförande skillnaden så, att man här märker en olika grund-åskådning i samhällsfrågorna och att på ena sidan stå de, som vilja kämpa för den folkliga självstyrelsens princip, och på den andra sidan de, som vilja betrakta landets invånare icke såsom medborgare utan endast såsom undersåtar, som blott skola lyda. Jag tror icke, att motsättningen kan så formuleras, utan att den verkliga motsättningen gäller frågan om den högsta statsförvaltningens lämpligaste organisation på en viss punkt. När nu motionären herr Palmstierna gått till ämnet, har han gjort sig skyldig, synes det mig, till ett fel, som ibland händer honom, och det är att konstruera allt för djärvt. Han har byggt upp en stor byggnad och betraktar den sedan med skaparens kärleksfulla ögon och märker icke, att den icke kan tjäna de ändamål, som han avsett den till. Det stora felet med både hans motion och utskottsreservanternas framställning synes mig vara, att de bottna i en förväxling av kontroll och medbestämmanderätt. Motionären herr Palmstierna talar om samarbete mellan regering och riksdag i utrikespolitiska angelägenheter — jag vill här betona ordet *samarbete*. Utskottsreservanterna tala också om ett närmare samarbete mellan regering och riksdag i viktigare utrikespolitiska angelägenheter. Nu har utskottets ärade ordförande berört denna sak och bestämt protesterat mot, att en förväxling skulle föreligga å hans och hans meningsfränders sida, och han hänvisade till vad reservanterna skrivit å sid. 21, där de framhålla, att en koncentration under regeringens ledning är alldeles nödvändig. Men han glömde att i det sammanhanget uppläsa vad han och övriga reservanter sagt på sid. 24, där det står, att utskottet vill uttala, »att detta samråd» — ett samråd mellan regeringen och en riksdagens förtroendenämnd — »icke får fattas så, att nämnda förtroendenämnd skulle ingripa i detaljerna av utrikesförvaltningen, enär ett dylikt ingripande kunde leda till förfång för den koncentration och enhetlighet i ärendenas ledning, om vars nödvändighet här ovan erinrats. Den inverkan», heter det vidare, »på det utrikespolitiska området, varpå riksdagen kan göra berättigade anspråk, bör endast avse de verkligt betydelsefulla avgörandena». Det framgår således här, att dessa förtroendemän icke skulle ingripa i alla detaljer, utan endast i de verkligt betydelsefulla frågorna. Ett sådant ingripande före frågornas avgörande under deras förberedande behandling synes mig icke längre kunna kallas för kontroll utan torde utan vidare få bära namnet medbestämmanderätt. Om man tänker sig en sådan medbestämmanderätt, ett så utvecklat samarbete, vem kommer då att hava ledningen? Blir det regeringen eller förtroendemännen för riksdagen? Ja, det beror ju mycket på rent personliga förhållanden och hur pass stark regeringen är och

Ang. samarbete mellan regeringen och riksdagen i utrikespolitiska angelägenheter m. m.

(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

hur den står till riksdagen, och det kan naturligtvis i en mängd fall hända, att det helt enkelt blir förtroendemännen, som taga ledningen, och att de vackra orden i reservationen endast bli tom luft och ingenting annat.

Jag språkade en dag med en av de ärade reservanterna i utskottet. Han motiverade då behovet av dessa förtroendemen bland annat därmed — och det föreföll, som om han menade allvar — att man behövde ordna en skola för blivande utrikesministrar i riksdagen. Jag tror icke det där behöver verka en smula löjligt, utan däri ligger själva faran. Skall det bliva en skola för blivande utrikesministrar, så blir det nog så, att denna skara av blivande excellenser söker lägga sig i frågorna mera än mången nu i förväg tänkt sig.

Om man tänker sig, att en förtroendenämnd skulle finnas, som regeringen skulle samarbeta med och som skulle ingripa, för att använda det uttrycket, i de viktigare utrikespolitiska frågorna, och den skulle vara oenig inom sig, skall då regeringen endast följa majoriteten och, om den följer majoriteten, hur ställer det sig sedan med regeringens ansvar? Den saken har herr Räf redan berört. Jag ber ytterligare få understryka, att det blir klenst beställt med utrikesministerns och regeringens ansvar för utrikespolitikens skötsel, om det finnes en sådan medbestämmande förtroendenämnd vid regeringens sida. Om majoriteten i förtroendenämnden tillstyrker en viss åtgärd och regeringen följer den och åtgärden sedan visar sig hava varit för landet skadlig, hur skall det då bliva möjligt att utkräva ansvar av regeringen eller utrikesministern? Hela ansvaret suddas ju bort, det fuskas bort, om riksdagen genom sina förtroendemen vill deltaga medbestämmande vid ärendenas skötsel. Det enda man vinner blir en oskäligen svaghet hos regeringen, som till sist icke vet vad den skall våga sig på att göra utan att fråga dessa förtroendemen. Och vad skall regeringen kunna göra, sedan förtroendenämnden uttalat sig i en viss riktning, om regeringen har en annan uppfattning än förtroendenämnden?

Men det kan icke nekas till, och däri ha flera talare rätt, att dessa spörsmål äro synnerligen viktiga. Men vad söker man? Jo, man söker garantier mot en utrikespolitik, som icke skulle hava folkets förtroende. Då kan man fråga, om en sådan utrikespolitik har utmärkt Sveriges historia under de senaste decennierna. Detta har dock ingen kunnat påvisa. Jag tänker, att det var rätt många inom Sverige och ännu flera utom Sveriges gränser, som verkligen ärligt trodde, att det fanns ett hemligt fördrag mellan Sverige och en av de krigförande makterna. Det har visat sig och framkommit redan vid krigets början, att så icke var fallet. Det finnes icke under nyssnämnda tid exempel på att en regering har fört utrikespolitik i strid med folkets önsknings, och under kriget har det varit så, att den sittande regeringens utrikespolitik helt visst stått i nära överensstämmelse med det övervägande flertalets inom folket innerliga önsknings om en neutralitetspolitik.

Reservanterna giva ju också erkännande åt den nuvarande regeringen, men deras uppfattning, att man måste radikalt förändra de nuvarande förhållandena, får naturligtvis mindre bärkraft just därför att de icke kunna peka på några oegentligheter eller missförhållanden i fråga om den svenska utrikespolitiken, som skulle föranleda genomgripande ändringar. För övrigt synas de mig hemfalla åt den villfarelsen, att när något bör ändras, man genast skall ändra grundlagens bestämmelser. Det har dock under 1800-talet visat sig, att riksdagens makt har utvecklat sig alldeles oerhört utan att det haft samband med ändringar av grundlagens ordalydelse och detta helt enkelt därför, att tidsidéerna fört utvecklingen åt ett visst håll på ett oemotståndligt sätt och lagt ett annat innehåll i de paragrafer, som stått oförändrade. Det förefaller mig, att så oändligt mycket skulle kunna vinnas i fråga om ett gott samarbete mellan regering och riksdag i utrikespolitiska frågor, utan att man behövde skriva om grundlagen eller tänka sig ändringar däri, ty därom är jag ense med utskottets medlemmar i övrigt, att naturligtvis erfordras samverkan mellan statsmakterna i utrikespolitiska frågor för att Sverige skall kunna föra en för landet lyckosam utrikespolitik. Det har dock lyckats i det stora hela, och det finnes stora anledningar att hoppas, att det kan bli fallet också i tider, som följa. Jag tror därför, att den motställning, som här har gjorts av en av talarne, att man å ena sidan vill uttala, att allt är bra som det är, och att man å andra sidan vill hava ändringar till det bättre, icke är riktig, utan här är det fråga om, huruvida man skall kunna tänka sig grundlagsändringar och därmed rubba den nuvarande organisationen av den centrala statsförvaltningen på en viktig punkt eller ej. Likaså synes det mig mycket egendomligt, när samma talare ville liksom framhålla, att det är reservanterna, som söka en riskfri anordning av utrikespolitiken här i landet. Jag tror, att man naturligtvis bör sätta idealen högt, men att komma fram till en sådan anordning av utrikespolitiken det är ogörligt och lönlöst att försöka. Vad man bör söka komma till det är att få den så litet behäftad med risker som möjligt. Jag skulle då vilja hänvisa till att utskottsmajoriteten i sista stycket framhållit, att det för spridningen inom vårt land av en riktigare uppfattning av de utrikespolitiska förhållandena och deras betydelse utan tvivel under vissa omständigheter kan befinnas önskligt och lämpligt, att meddelanden av intresse från utrikespolitikens områden i större utsträckning än hittills merendels varit händelsen kunde komma i varje fall riksdagens ledamöter och eventuellt även allmänheten till del. Jag skulle vilja stryka under det här. Jag tror, att det nog bland yrkesdiplomaterna finnes en tämligen bestämd åsikt om behovet av hemlighetsfullhet i detta fall, och att ljus nog kan spridas i större omfattning än som nu sker över utrikeshändelserna. Det gäller att bryta med gammal slentrian, och det förefaller mig, att man bör göra det även bland de grupper, som för icke så många år sedan uttalade, att Sverige icke har någon utrikespolitik. Nu

Ang. samarbete mellan regeringen och riksdagen i utrikespolitiska angelägenheter m. m.
(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter

m. m.
(Forts.)

synes man ha svängt om och vill med all Gewalt kasta sig över formerna för utrike-politikens handhavande och ändra dem. Det förefaller mig, att både från den ansvariga utrikespolitikens sida och dessa folkgruppers sida man borde arbeta på att sprida bättre och sundare kunskap om förhållandena på utrikespolitikens område. I detta sammanhang ber jag att närmast få peka på vad motionären påyrkat, nämligen att det borde komma en del meddelanden från regeringens sida av vikt för bedömandet av utrikespolitiken. Jag tror, att detta är alldeles riktigt. Jag tror, att det skulle vara önskvärt, om man kunde få en årsbok, icke med torra uppgifter utan innehållande resonemang över folkrättsliga förhållanden och andra spörsmål, som kunde belysa, huru det folkrättsliga arbetet går framåt år från år, och väcka intresse därför inom riksdagen och ute bland allmänheten. Jag tror också, att det tid efter annan skulle kunna samlas en del utrikespolitiska aktstycken, blåa böcker och annat, och att vad vi sett förekomma här, då vid konfidentiella sammanträden utrikesministern lämnat meddelanden i utrikespolitiska frågor, skulle kunna utvecklas. Jag är således ense med motionären herr Palmstierna om att mycket kan och bör göras i detta fall, men i olikhet med honom anser jag, att dessa önskemål icke böra föras fram i form av skrivelse-förslag. Allt detta kan ordnas utan att riksdagen avlåter någon skrivelse, om det på ömse sidor finnes god vilja till verkligt samarbete. Allt som kan bidra till en förbättrad kontroll från riksdagens sida utan att bryta sönder regeringens ledning och regeringens ansvar synes mig böra göras. Men denna regeringens ledning och regeringens ansvar böra sättas så högt och fortfarande verkligen finnas vid utrikesfrågornas behandling, att det synes mig vara ett steg åt alldeles oriktigt håll, om man med motionärerna och reservanterna inom utskottet vill söka skapa en riksdagens medbestämmanderätt i detta fall. Därmed försvagas kontrollen över den ansvariga regeringen, och helt visst komme man slutligen på denna väg därhän, att man borteliminerade detta ansvar. Jag tror icke, att det är denna väg man skall gå, om man vill ernå ett gott förhållande på detta område, utan man bör behålla det goda, som finnes, nämligen den nödvändiga centrala ledningen, men söka komma fram på den väg, som för till ökad kunskap hos allmänheten och på samma gång till ökad kontroll utan något rubbande av grundlagens bestämmelser.

Jag ber, herr talman, få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Waldén: Herr talman! Jag skall icke något djupare inlåta mig på denna viktiga fråga, då debatten pågått så länge, och jag har så mycket mindre anledning härtill som flera talare efter mitt förmenande så grundligt gått till rätta med utskottsmajoriteten och de talare, som här försvarat utskottets hemställan, att det icke synes mig vara mycket att ytterligare tillägga. Endast en kort replik skall jag tillåta mig mot den siste talaren.

Han sade i likhet med utskottsmajoriteten, att vi ju haft fred i 100 år och att då allt vore gott och väl, varför man icke för närvarande behövde vidtaga några särskilda åtgärder beträffande utrikespolitiken. Då vill jag iråga: vad skall först inträffa för att man vill vara med om något sådant, som vi reservanter föreslagit? Då man ser, vad som i dessa dagar tilldrager sig inom vissa kretsar inom vårt land, då får man underliga tankar om vad dessa herrar mena, som icke vilja vara med om att folket skall få deltaga i avgörandet av frågor, som gälla dess liv eller död.

*Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)*

Det är emellertid en annan sak, som jag skulle velat gå in på, nämligen frågan om riksdagens nuvarande möjlighet att kontrollera utrikespolitiken, särskilt genom sitt konstitutionsutskott, men skall nu icke uppehålla mig vid detta, då det kan bli anledning att återkomma härtill, då konstitutionsutskottets dechargebetänkande om några dagar framlägges. Jag vill dock säga herr Räf — jag har ju suttit i detta utskott lika länge som han — att jag försökte få titta i dessa hemliga protokoll varom han talade, men det har icke lyckats. Och jag tror nu, att om vi hade en regering, som herr Räf icke sympatiserade med, han också någon gång skulle vilja titta i dessa protokoll.

Men jag har egentligen begärt ordet för att yttra mig något om den reservation, som jag jämte de övriga socialdemokratiska representanterna avgivit. Den avser vissa ändringar i tryckfrihetsförordningen, påyrkade av herr Lindhagen i hans motion nr 236, och dessa avse dels begränsning av den militära sekretessen och dels upphävande av den diplomatiska sekretessen. Jag och mina medreservanter ha visserligen ansett, att den militära sekretessen är nödvändig inom vissa gränser, men att den för närvarande drives för långt. Herr Lindhagen framhöll nyss, att man sätter den röda stämpeln även på sådana aktstycken, som han icke anser behöva hemlighållas, och anförde exempel därpå. Jag skall komplettera dessa med ytterligare ett par. Det är t. ex. fråga om en hemställan från ett militärt verk om anvisning av medel för att täcka vissa förskott, som gjorts till följd av neutralitetsvakten. Detta papper stämplas som hemligt. Varje människa vet, att vi måste ha penningar för att hålla neutralitetsvakten, och varför man då skall behöva hålla hemligt, att man vill utfå dessa penningar, är mig oförklarligt. Ett annat exempel. Det kommer en framställning till regeringen i en viss fråga och justitiekanslerns utlåtande infordras. Då detta utlåtande kommer in, så talas däri om en viss hemlig handlings förekomst, och detta är nog för att den röda stämpeln skall sättas på justitiekanslerns utlåtande. Detta är ett slående bevis på huru långt sekretessen kan drivas. Jag anser detta förfarande beklagligt, ty därigenom undandrages från kontroll åtskilligt, som företages av våra myndigheter.

I detta sammanhang kan jag icke underlata att något beröra förordningen av den 4 augusti 1914, som herr Lindhagen påpekat och som har avseende just på den sekretess, som bör iakttagas under kristiden. Denna förordning är mycket kort. Det heter här:

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

»att sådana meddelanden eller underrättelser från militära eller civila myndigheter eller enskilda personer eller i den utländska pressen, vilka beröra arméns eller marinens styrka, *tillstånd*, ställning eller operationer, eller förhandlingar eller överenskommelser med leverantörer av krigsförnödenheter och dylikt tills vidare icke må i tryck offentliggöras». Här har Kungl. Maj:t skjutit in ett litet ord, som icke finnes i åberopade paragraf i tryckfrihetsförordningen, nämligen ordet »tillstånd», och på grund av detta lilla ord anställas just i dessa dagar åtskilliga tryckfrihetsåtal. Man tar så kallade stickprov — och åtalar sålunda endast vissa tidningar. Någon har t. ex. vågat kritisera förplågnaden vid någon trupp-förläggning; detta är nog för att det skall anställas åtal. Jag anser det vara orimligt, att man driver sekretessen så långt, och jag kan icke finna annat än att detta ord inkommit i strid mot tryckfrihetsförordningen. Det anförda torde vara nog för att visa det berättigade i att sekretessen begränsas till det för vårt försvar oundgängliga.

Det andra yrkandet i reservationen avser statsrådsprotokollens offentliggörande. De få icke offentliggöras förr än efter 50 år. Denna fråga var uppe 1913 på grund av motion av herr Lindhagen. Då avgavs en reservation av de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet. Jag hänvisar till konstitutionsutskottets utlåtande 1913, där vår motivering återfinnes. Vi uttala däri, att vi anse det onödigt, att denna långa tid för protokollens hemlighållande bibehålles. Jag erkänner, att vissa protokoll böra hemlighållas under längre tid, men jag tror, att man skulle kunna vidtaga en sådan anordning, att Kungl. Maj:t bestämde för varje särskilt fall, om och huru länge protokollen skulle hemlighållas. Man skulle således tillgripa ett motsatt förfarande mot nu, då Kungl. Maj:t för varje särskilt fall bestämmer, att ett statsrådsprotokoll får offentliggöras.

Nu invänder man ju att, om protokollen skulle offentliggöras, skulle följden bli den, att protokollen bleve så ytterligt uttunnade, motiveringarna skulle bli så avknappade, att man icke kunde utläsa någonting därur. Ja, det betyder nog icke så mycket, ty såvitt jag sett i statsrådsprotokollen, äro de redan nu tämligen uttunnade, så att ur den synpunkten behöver det icke vara någon risk alls med deras offentliggörande.

Herr talman, jag skall inskränka mig till detta och be att få yrka bifall icke blott till den av herr Edén m. fl. avgivna reservationen utan även till den reservation, som avgivits av mig och övriga socialdemokratiska ledamöter i utskottet.

Herr Hallendorff: Herr talman! Jag har under denna debatt blivit angripen från olika håll och anser mig därför skyldig att kvittera denna artighet genom några repliker.

Med anledning av herr Palmstiernas skämtsamma svaromål måste jag konstatera, att detsamma synes vittna mera om gott lynne än om någon djupare uppfattning om vad mina anmärk-

ningar inneburit, vad de bevisa eller syfta att bevisa. För min del är jag mycket nöjd, att de, som möjligen kunna intressera sig för saken, komma i tillfälle att i det justerade protokollet, jämfört med akterna i målet för övrigt, taga i övervägande i vilken mån mina anmärkningar beröra mera centrala punkter i den utredning, motionären framlagt; den saken kan jag lugnt hänskjuta till sådant bedömande.

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

I sammanhang härmed vill jag säga gentemot herr Sandler, att jag aldrig tillåtit mig sätta några betyg för någon i kammaren, och icke heller har jag hänskjutit till kammaren att sätta några betyg. Jag har helt enkelt inskränkt mig till att lämna några upplysningar om huru vederbörande förfarit i en utredning, som presenterats med vissa anspråk, och sedan låter jag fakta själva tala och fälla domen. Däremot har jag ansett mig berättigad att draga en del konklusioner om hur man på andra håll skulle bedöma ett motsvarande handlingssätt. Likaledes har jag tillåtit mig att draga i tvivelsmål, om den ärade motionärens skarpa bedömande av de företeelser, som egentligen varit föremål för hans motion kan sägas vara fullt berättigat vid jämförelse med hans eget förfarande, och jag tror, att det finnes allt möjligt fog för vad jag sagt.

Här har talats mycket om frihetstidens historia. Jag ser med synnerligen stor glädje att den studeras, men den måste studeras så, att man begriper vad man läser. Läser man den som herr Palmstierna och kommer till det resultatet, att det egentligen är den tiden, som frigjort Sveriges allmog, så tror jag att man läst den tämligen gale. Det var nog något senare, som denna »frigörelse» skedde, företrädesvis under den monark, som gjorde slut på hela frihetstiden.

Herr Sandler talade om förhållandena från 1864. Han citerade den utomordentligt stora auktoriteten S. A. Hedin ungefär så: »Finns det icke fall, som bevisa att det kan komma fara från regeringen, uppifrån?» Jo, alldeles säkert. För min personliga del har jag till och med tillåtit mig skriva litet rörande den saken, och jag försäkrar herr Sandler, att det var icke ett spår av Ehrenrettung. Jag tror tvärtom, att det verkar ganska mycket i motsatt riktning, varför de, som nyss antytt ett bravo vid herr Sinders litet ironiska yttrande, i någon mån varit på villospår. Det har jag emellertid konstaterat och det med mycket eftertryck, att vad som då gjorde, att vi icke kommo i svårare klammeri, det var den ansvariga regeringen uteslutande. Hur det skulle varit om riksdagen då varit samlad, det vet varken jag eller herr Sandler eller någon människa, ty riksdagen var icke samlad då. Vad vi däremot veta, det är att den då mycket inflytelserika liberala opinionen — man kan ju gärna för mig kalla den »pratmakare ute i bygderna», det har jag ingenting emot — med nöje skulle störtat oss i äventyr. Man kan då också ha anledning att draga vissa konklusioner beträffande representationen — så vitt den skulle vara ett uttryck för opinionen, vare sig socialdemokratisk eller li-

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter

m. m.

(Forts.)

beral opinion — huruvida den i dylikt läge skulle ha verkat fredsbevarande.

Jag fasthåller därför, att detta tillfälle var av det slag, att man har all anledning att ställa sig tvivlande till nu föreliggande projekt.

För övrigt skulle jag kunna gå in på en hel massa olika saker, som sagts mot mig, men jag skall avstå därifrån, då tiden är så långt liden. Jag vill endast sammanfatta min uppfattning så: Har det då på något sätt visats, att någon större säkerhet skulle skapas genom en fullständig omorganisation i det syfte som här angivits? Härpå måste jag svara nej, hänvisande icke till den berömda utredningen vid motionen, utan till den mycket intressanta utredning, icke minst om amerikanska förhållanden, som föreligger vid utskottets utlåtande. Jag vill i sammanhang härmed mot herr Sandler säga, att det finns väl ingen som kan uppvisa något »riskfritt» sätt att ordna dessa förhållanden.

Vidare: har det visat sig, att en stark rörelse för en sådan ändring existerar i andra länder, som kunna anses tongivande? Ja, några herrar, som rest i västerlandet, anse sig visst kunna konstatera några ansatser därtill, men för övrigt har, såvitt jag vet, intet blivit upplyst. Under sådana förhållanden är denna förändring en sak som det åtminstone tål att vänta på, för att se vad som skall bli av.

Slutligen, har det visats något exempel på, att ordningen här hos oss varit praktiskt farlig eller olämplig? Nej, det har heller icke kunnat hävdas. Det fall, som konstitutionsutskottets ärade ordförande framdrog från år 1905, förefaller mig närmast vara ett starkt bevis för, att den nuvarande ordningen varit ganska god och säkrande i fredlig riktning. Ty så vitt jag minnes fick den dåvarande regeringen just inom riksdagen de mest våldsamma angreppen såsom alltför fredlig, hur man så i övrigt vill bedöma dessa förhållanden.

Allt som allt synes det mig finnas mycket litet av reella grunder för vad som här yrkats. Det hela förefaller mig mest som ett försök till krigskonjunkturvinst — och man förstar nog åt vad håll den vinsten skulle gå — såvitt det icke rätt och slätt ytterst är en import av utländska modeartiklar.

Herr Edén. Herr talman! Jag har begärt ordet närmast för att nämna, att jag för min del icke kunnat förena mig med herr Waldéns reservation av följande i korthet sammanfattade skäl. För det första tror jag icke på någon fördel av att göra en särskild framställning om att regeln angående statsrådsprotokollens hemlighållande under femtio år skulle avskaffas eller tiden i allmänhet förkortas. Detta därför, att det allra mesta av vad som står i dessa protokoll redan är offentligt genom de utfärdade expeditionerna, som i regeln överensstämma med protokollen, och i de fall, där icke så är förhållandet, där någon särskild motivering av något värde förekommer, där måste det enligt mitt förmenande

anses tillkomma regeringen att bestämma, huruvida den vill offentliggöra eller icke offentliggöra protokollet. Det kan där förekomma, för att blott ge ett par exempel, en del saker, som röra enskilda personer och som därför icke böra komma till offentligheten, det kan förekomma uppgifter angående vårt försvarsväsende av beskaffenhet att icke böra komma till offentligheten. Alltså, regeringen måste ha i sin hand att pröva huruvida protokollen skola offentliggöras eller icke. Nu säger herr Waldén, att detta just är vad han vill — han har blott vänt om regeln och yrkat, att protokollen i allmänhet skola vara offentliga och hemlighållandet bliva undantag. Men jag förstår verkligen icke, vad detta skulle tjäna till, ty regeringen kan redan nu giva tillstånd till offentliggörande av allt vad den icke anser böra hållas hemligt. Om någon behöver se ett statsrådsprotokoll, har han blott att framställa en anhållan härom och regeringen prövar denna. För övrigt är det nog obestriddigt, trots vad herr Waldén nyss anfört att, om man skulle ställa upp den regeln, att protokollen bli inom kort tid offentliga, så skulle detta minska protokollens innehåll utöver de rena fakta. Och den utvecklingen kan icke lända till någon fördel.

Vad den militära sekretessen beträffar, så skall jag med största nöje erkänna, att det synes mig, att ifråga om densamma bedrives en hel del missbruk av den rätt, som tryckfrihetsförordningen givit myndigheterna. Men detta är missbruk i *administrativ* väg, som man icke kommer åt genom en grundlagsändring, såvitt jag förstår. Gällde det att här uttala en opinion mot sådant missbruk, att göra en framställning på vissa bestämda punkter, att Kungl. Maj:t ville se till, att stämplandet av handlingar såsom hemliga icke får gå så långt som den gör nu, då skulle jag icke ha något emot att taga detta under övervägande. Jag har själv riklig erfarenhet att den röda stämpeln missbrukas, såvitt en lekman kan döma. Men något sådant är det icke här tal om. Här föreligger endast en motion rörande tryckfrihetsförordningen, och tryckfrihetsförordningen är alldeles nyss, t. o. m. av den nu sittande riksdagen, godkänd i den punkt det gäller uti den form den nu har. Så sent som 1915 antogo vi det moment man nu talar om att ändra. Det är däremot icke alls visat, vari den ändringen skulle bestå. Icke heller på den punkten kan jag därför anse, att ett bifall till reservationen är av behovet påkallat.

Jag hade icke tänkt att ytterligare gå in på den egentliga stora frågan. Men den sammanfattning, som herr Hallendorff gav av frågans läge, måste dock från min sida framkalla ett par slutreflexioner. Herr Hallendorff frågade, om det på något sätt är visat, att något behov av en ändring föreligger. Jag svarar därpå lika obetingat ja som herr Hallendorff svarade nej. Det är behov av en ändring, när inom folket starkare och starkare gör sig gällande en känsla av oro över att icke genom sina representanter hava något att säga i så fullkomligt livsavgörande ting som dessa, vilka röra rikets ställning till de stora striderna i Europa. Herr

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.

(Forts.)

Hallendorff undrade också, om det visat sig någon motsvarighet till våra yrkanden i främmande länder. Det förvånar mig, att han skall behöva söka efter mönster från främmande länder, han som i sina sista ord var så rädd för främmande »modevaror». Men för övrigt ligger saken ju så, att en hel del av dessa främmande länder över huvud icke haft tillfälle att upptaga dessa problem till prövning, bundna såsom de äro av kriget. I det sammanhanget kan jag för övrigt erinra, att åtminstone i ett land, som liksom vårt har den fördelen att vara neutralt, men i än högre grad än vårt är starkt hotat av krigets utveckling, i Holland nämligen, försiggår en stor rörelse till fredens befastande, och den rörelsens program innehåller bland annat också ingripande på just de punkter, som vi efter våra förhållanden tagit upp. Detta kan förtjäna att nämnas också därför, att det har ett viss pikanteri att observera, att bland dem, som intressera sig för vad i Holland sker och som varit med om att i Haag underskriva uppropet för varaktig fred, finnes också en ledamot av denna kammare, som nu uppträtt mot konstitutionsniskottets reservanternas framställning. Från Haag utgick ett upprop för en varaktig fred, uti vilket upprop bland medlen för denna varaktiga fred upptogs också yrkandet på en utvidgad parlamentarisk kontroll över utrikespolitiken och till och med en speciell fordran, att icke något hemligt fördrag skulle bli för ett folk bindande. Detta upprop underskrevs av delegerade från olika länder, och bl. a. av en ledamot av denna kammare som nu under kammarens uppmärksamhet har ställt sig såsom motståndare till just dessa nya principer. Det råder en påfallande brist på överensstämmelse mellan herr Hildebrands hållning i Haag, då han underskrev uppropet om en varaktig fred, och hans hållning här i dag. Och han läser icke kunna komma ifrån detta därigenom, att han gömmer sig bakom den invändningen, att det i Haag var tal om »parlamentarisk kontroll» och nu är tal om parlamentarisk delaktighet i besluten, såsom han sökt utveckla saken i sitt anförande. Så långt fördes nog resonemangen vid tillkomsten av ifrågavarande upprop, att med parlamentarisk »kontroll» ovillkorligen måste kunna förstås också en så ytterst blygsam parlamentarisk andel i behandlingen av själva ärendena, som nu här ifrågasatts från reservanternas sida.

Men, slutade herr Hallendorff, anledningen till, att man dragit fram hela denna fråga, är uteslutande hänsynen till något slags politisk krigskonjunkturvinst. Ja, är det så, att man har panna att mitt i denna tid, när kriget rasar runt omkring oss, om svenska folkets anspråk på andel i avgöranden om dess förhållande till andra makter tala så, som om det endast skulle vara fråga om en politisk konjunkturvinst, då får jag erkänna, att för mig upphör möjligheten till varje resonemang. Skall man icke kunna kosta på sig så pass mycket av allvar i bedömandet av en djupt allvarlig sak, att man inser, att de krav som vi nu diskutera, framkallats av de djupa bekymmer, som vårt läge under världskriget väckt? Förstår man icke, att i en sådan tid som denna folket

behöver säga ut, att det icke känner sig tryggt, om det icke i någon form får vara med om saker, som avgöra dess liv och död? Då förstår man icke, vad det här gäller. Vill man icke taga det folkkravet på allvar, då kan jag blott fråga: vad är då allvar?

Det sades slutligen av herr Hildebrand, att alltsammans är »en statsförvaltningsfråga». Resonemanget är typiskt: en statsförvaltningsfråga — därför att Kungl. Maj:t hittills har haft makten på detta område. Jag trodde annars, att det är stora frågor här i vårt land liksom i alla länder, som mycket väl teoretiskt kunna betecknas såsom statsförvaltningsfrågor, men i vilka icke förty riksdagen har försäkrat sig om sin fulla medbestämmanderätt. Vad är hela behandlingen av de anslag vi bevilja här i riksdagen, hörnstenen för hela riksdagens ställning, om icke ett ingripande i viss mån i Konungens statsförvaltning? Man avfärdar icke ett problem som detta med en term, sådan som Konungens »statsförvaltning». Problemet är för allvarsamt. Det har nu fallit på första kammarens nej. Men det kommer igen. Ty jag tror icke, att man skall lyckas sova med den oro, som under dessa år har väckt oss till insikt om det otillfredsställande i vårt folks ställning till utrikespolitikens ledning.

Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)

Herr Hildebrand: Herr talman! Jag bestrider herr Edén all rätt att påstå, att icke jag med allvar har behandlat denna fråga. Mitt förra anförande anser jag vara buret av den uppfattningen, att detta är ett allvarligt spörsmål, och jag sade uttryckligen, att jag ansåg det nödvändigt för en lyckosam svensk utrikespolitik, att det finnes ett gott och förtroendefullt samarbete emellan regeringen och riksdagen. Men jag vill på det allra bestämdaste opponera mig mot den uppfattningen, att den enda vägen härtill eller den lämpligaste och rätta vägen härtill skulle gå över en del grundlagsändringar i syfte att en delegation av riksdagen skulle bli medbestämmande med regeringen. Jag tror, att häri icke ligger någon som helst garanti för en lycklig politik, och jag ber bestämt att få vidhålla denna min mening, oaktat herr Edén tyckes så grymt förakta den.

Jag har här det programuttalande, som fastställdes efter förhandlingar i Haag i april månad förra året, uti vilka jag deltog. Där uttalades vissa önskemål, bland dem i sista punkten: utrikespolitiken underkastas en verksam parlamentarisk kontroll, så att för parlamentet hemliga avtal icke bliva för folket bindande. Här talas om *kontroll*, här talas icke om medbestämmanderätt, och jag har mycket svårt att förstå, hur herr Edén, som icke var närvarande, så bestämt kan påstå, att ett sådant förslag, som här framlagts av motionärerna och reservanterna, med nödvändighet måste ingå under denna programpunkt. Jag vill icke bestrida, att det skulle kunna göra det. Men jag bestrider, att det nödvändigt måste göra det och min uppfattning av innebörden av kontroll är fullt befogad. Här är en skillnad mellan kontroll och medbestämmanderätt, och hur herr Edén kan säga, att frågan om

*Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter* hur man skall ordna denna sak icke är en central förvaltningsfråga, det förstår jag icke. Det är ju därom vi ha tvistat inom utskottet och här. Att frågan om ett gott samarbete mellan regeringen och riksdagen är något större och djupare, är jag den förste att erkänna.

m. m.
(Forts.)

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen tillkännagav, att han komme att framställa propositioner först beträffande de ämnen, som behandlades uti de vid utlåtandet fogade reservationerna samt därefter beträffande utskottets hemställan i övrigt.

I enlighet härmed gav herr talmannen till en början propositioner i fråga om punkten 1:o) av den utav herr Edén m. fl. avgivna reservationen, nämligen dels på bifall till utskottets hemställan i vad densamma avsåge det i nämnda punkt av reservationen berörda ämne, dels ock på bifall till det förslag, som innefattades i förevarande punkt av reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den senare propositionen. Votering begärdes likväl, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller det förslag, som innefattas i punkten 1:o) av den utav herr Edén m. fl. avgivna reservationen vid konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 16, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej.

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan i vad den avser det i nämnda punkt av reservationen berörda ämne.

Omröstningen utföll med 114 ja mot 69 nej; och hade kammaren alltså bifallit det förslag, som innefattades i punkten 1:o) av den vid utlåtandet fogade, av herr Edén m. fl. avgivna reservationen.

Vid härefter av herr talmannen givna propositioner särskilt beträffande var och en av punkterna 2:o) och 3:o) av herr Edéns m. fl. reservation blevo de i nämnda punkter innefattade förslag av kammaren bifallna.

Vidare gav herr talmannen i avseende å den av herr Waldén avgivna reservationen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i vad densamma avsåge det i nämnda reservation berörda ämne, dels ock på bifall till ifrågavarande reservation; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då votering emellertid begärdes, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 16, i vad denna hemställan avser det i herr Waldéns reservation berörda ämne, röstar

*Ang. sam-
arbete mellan
regeringen och
riksdagen i ut-
rikespolitiska
angelägenheter
m. m.
(Forts.)*

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit nämnda reservation.

Voteringen utvisade 86 ja, men 89 nej, vadan kammaren bifallit den av herr Waldén avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Slutligen blev efter av herr talmannen framställd proposition i ämnet utskottets hemställan, i vad den icke besvarats genom ovan omförmälda beslut, av kammaren bifallen.

§ 5.

Härefter föredrogos vart efter annat:

statsutskottets utlåtanden:

nr 83, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av arbetskrafterna hos kammarrätten;

nr 84, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av arbetskrafterna hos kammarkollegiet;

nr 85, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disposition av den statsverket vid expropriation tillfallna löseskillingen för fastigheten nr 1 i kvarteret Memnon i Stockholm;

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anläggning av skjutbana för Norrlands dragonregemente;

nr 87, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående verkställande av vissa ändringsarbeten i Skånska dragonregementets skosmedjelokaler;

nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till en förplägnadsanstalt i Vaxholms fästning;

nr 89, i anledning av väckt motion angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning rörande lämpligheten av att förlägga lokaler för de centrala ämbetsverken m. fl. till Skeppsholmen; och

nr 90, i anledning av väckt motion om anslag åt f. d. folkskolläraren K. J. Nilsson i Lyckeby;

bevillningsutskottets betänkande, nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående utförsel av socker under viss tid utan erläggande av sockerskatt m. m.; samt

andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, på grund av kammarens återremiss av utskottets utlåtande nr 4 i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående

beredande av ökat skydd åt kvinnor mot till osedlighet syftande bemötande å offentliga platser.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och betänkande hemställt.

§ 6.

Avgåvos två nya motioner, nämligen av:

herr *Bäcklund m. fl.*, nr 315, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 242, angående tillfälligt lönetillägg åt viss personal av lägre grad vid statens järnvägar; och

herr *E. A. Nilson* i Örebro, nr 316, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 220, angående vissa åtgärder för lantförsvarets stärkande.

Dessa motioner blevo på begäran bordlagda.

§ 7.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 122, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag till folkskoleseminariets i Lund nybyggnad; och

nr 123, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för ordnande av tomtområdet vid folkskoleseminariet i Uppsala; samt

från jordbruksutskottet:

nr 84, angående utredning i fråga om tillhandahållande av byggnads- och rörelsekapital åt nyinrättade andelsmejerier i Norrland och Dalarna;

nr 114, i anledning av väckt motion angående villkoren för åtnjutande av statsbidrag från norrländska avdikningsanslaget och allmänna avdikningsanslaget;

nr 115, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar;

nr 116, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående förbud mot tjurars utsläppande på allmänt bete;

nr 117, i anledning av väckta motioner om åvägabringande av utredning, huru medel må kunna anvisas till fortsättande av den genom vederbörande skogsvårdsnämnder bedrivna verksamheten för skogsvårdens befrämjande å hemmansskogar i Norrbottens och Västerbottens län;

nr 118, i anledning av väckt motion om ändring i gällande villkor och bestämmelser för den av staten utövade egnahemslånerörelsen;

nr 124, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkpropositionen gjorda framställning angående norrländska avdikningsanslaget;

nr 125, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Pålsboda nr 1 och Folkasboda nr 1 i Örebro län;

nr 126, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 20 juni 1913 angående vård av enskildes skogar på Öland;

nr 127, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i gällande grunder för tillgodogörande av kronans jakträtt; och

nr 128, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t dels angående åtgärder till varaktigt befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik, dels angående utredning rörande frågan om torvens användande som bränsle m. m.

§ 8.

Vidare anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 31, angående utredning och förslag i fråga om lag rörande kontroll av handeln med metall, järnskrot m. m.; och

nr 32, angående förslag till ändrad lydelse av 1 § i lagen den 16 oktober 1914 om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete.

§ 9.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisorisk förstärkning av utrikesdepartementets arbetskrafter m. m.;

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel till vissa byggnadsföretag vid armén ävensom i ärendet väckta motioner;

nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts i vissa punkter under fjärde huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställningar;

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utvidgning och modernisering av flottans varv i Karlskrona ävensom i ämnet väckta motioner;

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående engångskostnader för försvaret;

nr 96, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om gottgörelse till aktuarien i Svea hovrätt Gustaf Liliequist för minskade inkomster; och

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa åtgärder för bekämpande av arbetslösheten bland stenarbetare;

bevillningsutskottets betänkande, nr 25, i anledning av väckt

motion om ändring i visst hänseende av förordningen angående försäljning av vin och öl;

bankoktskottets utlåtanden och memorial:

nr 32, i anledning av justitieombudsmannens framställning om fastställande av vissa avlöningsvillkor för justitieombudsmannen m. m.;

nr 33, i anledning av militieombudsmannens framställning angående avlöning för tjänstemän och vaktbetjäning vid militieombudsmansexpeditionen m. m.;

nr 34, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning angående vissa ändringar i avlöningsstaten för riksbanken;

nr 35, angående vissa framställningar rörande tionde huvudtiteln, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna;

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension åt verkmästaren vid mynt- och justeringsverket O. G. Eklöf;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt understöd åt genom olyckshändelse under tjänstutövning omkomne tillförordnade gränsridaren i Kopparbergs län Per Erik Staf-fanssons son Cingal; och

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tilläggs-pension åt konstruktören och ritaren hos lotsstyrelsen L. F. Lind-berg;

lagutskottets utlåtande, nr 34, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag m. m., dels ock i anledning därav väckta motioner;

andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 11, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående inskränkning i möjligheten för värnpliktige samt fast anställt man-skap vid armén och flottan att inköpa brännvin, vin och öl; samt

andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 6, i anledning av herr Åkerlunds motion, nr 129, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning rörande lämpligheten att vid fastställelse av taxor för trafik å enskilda järnvägar meddela vissa föreskrifter m. m.; och

nr 7, i anledning av herrar Thores och Hellbergs i Ljungskile motion, nr 134, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utfärdande av bestämmelser rörande förhyrning och registrering av personalen å vissa maskindrivna trålfartyg.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

§ 11.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr Öberg	under 5 dagar fr. o. m. den 14 maj,			
» <i>Lundström</i> i Långnäs	» 4	»	» 15	»
» <i>Olofsson</i> i Avik	» 2	»	» 15	»
» <i>Bengtsson</i> i Norup	» 4	»	» 17	»
» <i>Svensson</i> i Kompersmåla	» 5	»	» 15	»
» <i>Johansson</i> i Brånalt	» 6	»	» 14	»
» <i>Jonsson</i> i Hå	» 5	»	» 16	»
» <i>Eriksson</i> i Grängesberg	» 2	»	» 14	»
» <i>Kaijser</i>	» 5	»	» 15	»
» <i>Adelswärd</i>	» den 15 maj,			
» <i>Anderson</i> i Råstock	» 3 dagar fr. o. m. den 14 maj,			
» <i>Andersson</i> i Milsmaden	» 8	»	» 17	»
» <i>Jönsson</i> i Mårdslycke	» 6	»	» 15	»
» <i>Liljedahl</i>	» 2	»	» 15	»
» <i>Lithander</i>	» 2	»	» 15	»
» <i>Isaksson</i>	» 5	»	» 20	»
» <i>Söderberg</i> i Stockholm	» 5	»	» 15	»
» <i>Pettersson</i> i Vråtsered	» 5	»	» 15	» och
» <i>Larsson</i> i Västerås	» 2	»	» 15	» .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5,58 e. m.

In fidem
Per Cronvall.